

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ethices Christianae, Libri Tres

Daneau, Lambert

Genevæ, 1579

Liber Tertius.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41242

ETHICES CHRISTIANÆ
Liber Tertius.

CAP. I.

Continuatio operis.

RESTAT nostræ institutæque disputationis caput tertium, in quo variâ tum virtutum, tum vitiorum vocabula, quæ partim in sacra Scriptura, partim apud Philosophos reperiuntur, sunt nobis explicanda. Quia autem quæ ad veram pietatem, & ad primam Legis diuinæ tabulâ pertinent, ex solo Dei verbo sumi debent: ex Philosophorum autem aut Scholasticorum scriptis nullo modo: præterea quia illa ipsa propriè ad Theologos, non ad hanc Ethicem sunt referenda: operæ pretium mihi visus sum facturum, & suscepto argumento accommodatè, si tota idcirco prima tabula prætermissa, Virtutes & Vitia, quæ ad secundam pertinent, primùm breuiter, & velut in Indice proponerem, deinde definirem & exponerem.

QVÆ

QV AE VIRTVTES
 & vitia ad quodque secundæ legis
 diuinæ tabulæ præceptum referā-
 tur: quæ hîc à nobis tanquam in ta-
 bula proponuntur.

Ad præceptum quintum, Honora Pa-
 trem & matrem, &c.

Summa huius præcepti.

1 Distinguit varios dignitatis & vocationû, quæ ad
 huius vitæ commoditatem sunt à Deo institutæ, gradus.

2 Quemque in sua vocatione & munere prudēter,
 constanter, & alacriter suæ vocationis finem spectan-
 tem versari iubet.

3 Subditos præfectis sibi à Deo hominibus parere &
 obsequi ex animo iubet.

Et quia munera & vocationes sunt partim Publicæ,
 vt Magistratus: partim Priuatæ, vt Patris, Domini, vt
 Mariti, quæ priuatam vtilitatem spectant, pertinet hu-
 ius præcepti ratio partim ad pnblicas, quæ dicuntur, per-
 sonas, & nostrum erga eas officium: partim etiā ad pri-
 uatas, & nostrum erga eas munus.

Referuntur autem ad Gloriatio.

hoc præceptû & qui- Magnanimitas.

dem quod ad publi- Nulla personarû acceptio.

cas personas spectat. in diuini .i. Vindicta scele-

& nostrum erga eas rum.

officiû virtutes hæ. Prudentia.

Iustitia Distributiua.

Discretio, cui Vigilantia &

Modestia.

Sobrietas subseruiunt.

Humilitas.

Obedientia fidelis.

Cap. I.

ETHIC. CHRIST.

Observantia, <i>ὑποταγή</i> .	Ignobilitas <i>ἀνὰ ἑαυτήν</i>
Subiectio Ingenua & voluntaria.	<i>ὑποταγή</i> Timor
Ad Priuatas personas,	Vacordia
& nostrum erga eas	Mollities animi
officium pertinet, Pa-	Puſillanimitas
rentes diligere, Gra-	Insensibilitas
tiam referre, Amici-	Intimiditas.
tias colere, ad qua	Per priuationem,
tria referuntur ha	Iniustitia diſtributiua, quæ
Virtutes,	est in ſuffragiis.
Naturalis ſtorge.	Acceptio perſonarum.
Pietas erga Parentes & co-	Imprudencia.
gnatos.	Reliqua vitia.
Gratitudo ſiue <i>χάρις</i> erga	<i>ἀρετὴ ἐν λόγῳ</i>
benefactores omnes.	Crudelitas
Superioribus autē Vir-	Lenitas affectata.
tutibus opponuntur	Subditorum ratione hac
hæc vitia quæ ad hoc	Vitia pertinent ad
preceptū referuntur,	hoc præceptum.
& vs opponuntur,	Inobedientia.
partim per Priuatio-	Contumacia
nem partim per A-	Rebellio.
ctū id est, Exceſſum	Impietas erga parentes
vel Deſectum.	Aſtorgia.
Per Exceſſum quidē.	Ingratitudo.
Ambitio.	
Præſumptio.	Ad præceptū ſextū,
Arrogantia.	Non occides.
<i>ἡ περὶ φαντασίαν</i>	
<i>ἡ περὶ φαντασίαν</i>	Quod ad publicas perſo-
Inanis gloria	nas, & earum offi-
ſuperbia	cium, iuber.
Oſtentatio	1 Tueri Rempubl. quæ
<i>φιλαυτία</i>	illis commiſſa eſt, ab omni
Per Deſectum autem.	hoſtium tum internorum,
	tum

tum externorum genere. Urbanitas.

2 Moderationē in pœ- Aequabilitas.
nis publicis fumendis ad- Beneuolentia.
hibere. Concordia.

Ergo ad hoc præceptum Amicitia.

pertinet hæc Virtutes. *Vitia verò hæc partim*
Iustitia Distributiua puniēs *per priuationem su-*
scelera. *periorum virtutum,*

Fortitudo bellica. *partim per Excessū*

Clementia. *& Defectum perti-*

Quod ad priuatas per-
sonas, & earum offi-
cium, iubet hoc præ-
ceptum.

Timiditas.

Audacia, Intimiditas.

Pro patria fortiter occum- Sæuitia.
bere. Feritas.

Iræ moderari. Cædēs.

Omnem beneuolentiæ cū Veneficium.

proximo ineundæ ratio- Ira.

nem quærere. Lis.

Personam eius non lædere. Inimicitia.

Ergo pertinent ad hoc Pugna.
præceptum hæc Vir- Contentio.

tutes. Clamor.

Fortitudo bellica. Irritatio.

Fiducia. Dissidium.

A' νεξίγνία. Querimonia.

Patientia, ἑσσυμένη. Iracundia.

Manfuetudo animi. Amaritudo.

Lenitas. Excandescencia.

Condonatio. Odium.

Longanimitas. Rancor.

Agnitio offensæ. Acidia.

φιλοφροσύνη. Maleuolentia.

Comitas. Austeritas nimia. ἀποτομία.

Affabilitas. Pertinacia.

Cap. I.

ETHIC. CHRIST.

αὐθάδεια.

Agrestitas.

Inhumanitas.

Discordia.

Ad Præceptum septimū, Non Mœchaberis.

Quod ad publicas personas, iubet Lex,

1 Adulteria, scortationes & omnem externam lasciuia puniri.

2 Omnem verecundiā, & honestatem tum in coniugiis, tum in cæteris rebus publicis edictis sanciri.

Ergo pertinent ad hoc præceptum hæ Virtutes.

Iustitia Distributiua puniens illegitimos coitus & lasciuia.

συνόχης publicè constituta.

Quod ad priuatas personas, & earum officium.

1 Omnem illegitimū & inhonestum concubitu damnat, qui vel naturæ ipsi, vel honestis moribus repugnat.

2 Omnia lasciuia & impudicitia incentiua & appendices.

3 Omnem in verbis, gestu, & vita honestatem, castitatem & mūditiem præcipit hæc Lex.

Ergo pertinent ad hoc præceptum hæ Virtutes.

Coniugij sanctitas.

Temperantia.

Sobrietas.

Abstinencia.

Castitas.

Pudicitia.

Verecundia.

Pudor.

Puritas, siue

Munditia.

Ornatus,

Honestas

in Ludis &

Iocis.

Honestas.

Vitia Superioribus Virtutibus opposita tum per Priuationē tūper Actū i. Excessum, vel Defectum, & quæ ad hoc præceptum pertinent, sunt hæc,

Impudicitia.

Intemperantia.

Impuritas.

Immunditia.

Inuerecundia.

Inhonestas.

Bestialitas.

Infer.

Insensibilitas.

Fornicatio.

Incestus.

Sodomia.

Stuprum.

Adulterium.

Comessatio.

Compotatio siue

Ebrietas.

Vinolentia.

Gula.

Crapula.

Luxus.

Profusio.

Vitiosus pudor.

Sermo putris.

Vestitus indecorus.

Ad Præceptum,

Non furaberis.

Quod ad publicas per-
sonas iubet Lex

1 Puniri furta.

2 Distingui priuatorū
dominia & conseruari.3 Contractus honestos:
& commercia, per quæ hu-
mana societas conseruatur,
valere.*Ergo pertinent ad hoc*
præceptum hæ Vir-
*tutes.*1 Iustitia Distributiua
puniens furta.2 Iudiciū & Iudiciū
sinceritas.3 Iustitia Commutatiua,
quæ sancit & conseruat ho-
minū inter se tum priuatos,
tum publicos contractus.*Quod ad priuatas per-*
sonas iubet Lex.

1 Suum cuique reddi.

2 Omne liberalitatis ge-
nus in proximum exerceri.*Ergo pertinent ad hoc*
præceptum hæ Vir-
*tutes.*Bona conscientia in contra-
hendo.

Fidelitas siue fides.

Iustitia conmutatiua in red-
dendo alieno.

Liberalitas.

Benignitas.

Communicatio.

Bonitas.

Eleemosyna.

Misericordia.

Hospitalitas.

Lætitia de alieno bono.

Frugalitas.

Animus sua sorte cōtentus.

Labor, occupatio honesta.

Gratitudo.

Vitia quæ superioribus
virtutibus opponun-
tur, partim per Pri-
uationē, partim per
Actum, id est, Exces-
sum, vel Defectum
sunt hæc.

Cap. I. ETHIC. CHRIST.

Concussio quæ fit in Iudicio.

Magistratum rapacitas.

ἀπάγεια contractuum.

Iniustitia.

Infidelitas.

Dolus malus, cuius sunt variae & partes, & species, hæ scilicet:

Simulatio, Hypocrisis.

Dissimulatio.

ματαιότης Vanitas.

Lenitas *ἀσυσία*.

Vis.

Furtum.

Rapina.

Plagium.

Inspectio curiosa & auara rei alienæ.

Sollicitudo nimia de futuro.

Pigritia.

Ignavia.

Inertia.

Auaritia, cuius hæ sunt partes.

ἀσχερόμεια.

φειδωλία Tenacitas.

κηλεία Sordes & Cucumeris sectio.

Prodigalitas.

Profusio bonorum.

φιλαργυρία.

Sordities.

Ingratitudo.

Inuidia.

Ad præceptum, Non falsum testimoniū dices, &c.

Quod ad publicas personas iubet Lex.

1 Iudicia sanctè regere, & administrare.

2 Omne falsum in publicis iudiciis admissum punire.

3 Omnem detractionē de fama alterius & conui-
tium coercere.

Ergo pertinent ad hoc præceptum hæ Virtutes.

Iustitia Distributiva, puniēs falsum.

Quod ad priuatos uetat Lex.

1 Mentiri in iudicio.

2 Omnino falsum dicere.

3 Famā proximi & tueri & augere.

Ergo pertinent ad hoc præceptum hæ Virtutes.

Prudens sermo & conditus Veritas.

Libertas in dicendo.

Admonitio fraterna.

Sobrietas in Iudicando.

Animus de alio non suspicax.

Linguæ moderatio.

Vitia

Vitia superioribus virtutibus opposita, tum per Privationē, tum per Actus contrarios, id est, Excessū, vel Defectum, sunt hæc.

Impunita maledicendi, tum in foro & iudiciis, tum extra forum licentia.

Mendacium siue illud sit,

Officiosum.

Iocosum.

Perniciosum.

Ironia.

Iactantia.

Affentatio seu Adulatio.

Scurrilitas.

Garrulitas.

Percontatio alieni negotij curiosa.

Querimonia falsa de proximo.

Detractio de bona proximi fama, siue obrectatio.

Conuitium & Contumelia quæ verbis fit.

Condenatio temeraria proximi.

Linguae temeritas & abusus, qui fit in Verbo,

Stulto.

Otioso.

Putri.

Iniurioso.

Sufurratio.

Harum omnium Virtutum dux & moderatrix est Charitas, & Prudentia.

Charitas, quæ alterius & salutem & utilitatem spectat, non propriam: synceræque animo non fucato quicquam agit.

Prudentia, quæ omnes circumstantias diligenter perpendit, & media honestarum actionum aptissima inuestigat.

Prudentiæ igitur aduersantur,

Temeritas.

Incogitantia,

Indiligentia.

Charitati verò videntur aduersari hæc.

Malitia.

Astutia.

Vafrities.

Harum item omnium Virtutum fructus magnus isque externus.

Beatitudo vitæ: & Adulatio, id est, Animi Tranquillitas, est.

R

CAP. II.

Superiorum tum virtutum, tum vitiorum definitiones.
Ac primum earum, quæ ad quintum præceptum referuntur.

Nam verò ad superiorum omnium tum virtutum, tum etiam vitiorum definitiones accedamus, quia in superiori nostra tabula nomina tantum, eaque nuda commemorauimus: quæ tam simplex nomenclatura multum iuuare rudiores non potest, nisi aliqua rerum ipsarum explicatio accesserit. Quare primo loco eas virtutes assumemus, quæ ad quintum præceptum pertinent. In quibus exponendis vitium quoque, quod cuique virtuti opponitur, estque in nostro indice descriptum, conferemus. Virtutes enim & vitia, quæ vulgò ad primam Legis tabulam referuntur, omnino prætermisimus, quemadmodum monuimus, quòd neque ex Philosophorum profanorum, neque ex Scholasticorum libris tuto sumi possint, & quæ ad eam Legis partem pertinent, de promi ex vera Theologia, non ex hac Ethica disputatione debent. Quas autem hic afferimus definitiones, illæ non sunt usquequaque omnes ad Dialecticorum vel Logicorum potius, & Analyticorum regulas seuerè semper exigendæ. Popularem enim scribendi rationem, quemadmodum etiam in hac disputatione faciendum esse monet Aristoteles, secuti sumus, ut essemus faciliores.

Ac

Ac primum quidem hanc Bernardi sententiam omnium futurarum definitionum fundamentum audiamus ex lib. De gratia & lib. arbitrio, Naturales, ait, & simplices affectiones sunt nobis additamenta à gratia facta. Virtutes autem nihil sunt, quàm ordinatio naturalium illarum affectionum. Nec aliud in iis ordinat gratia, quàm quod primum donavit creatio. Est autem hæc ordinatio omnimoda conuersio voluntatis nostræ ad Deum, & ex tota se voluntaria deuotæque subiectio. Requirit autem verum sapere, & plenum posse perfecta virtus. Huic iungitur inseparabiliter perfecta gloria, vt in hac vita esse non possit. Idem verò Bernard. Sermo 22. Canticor. Nemo, ait, aliunde veras virtutes speret, quàm à Domino virtutum. Quid vobis cum virtutibus, qui Dei virtutem Christum ignoratis? Vbinam quæso, vera prudentia, nisi in Christi doctrina? Vbi vera iustitia, nisi in Christi misericordia? Vbi vera temperantia, nisi in Christi vita? Vbi vera fortitudo, nisi in Christi passione? Ergo quid de Virtutibus, quas sumus persecuturi, sentiendum sit, istis Bernardi sententiis apparet, de quibus agemus à iustitia, quæ primum in indice nostro nobis occurrit, exoritur.

Iustitia est duplex, Generalis vel Specialis. Vtraque *διγλωσσῶν* dicta.

Iustitia generalis est, quæ omnia ad bonum comune ordinat, & quod consentaneum est in quoque virtutum, rerum & actionum genere præscribit. Itaque cæterarum virtutum actus illa moderatur, ne à finibus suis excedant, nève deficient. Hæc habet obiectum Consentaneum

R. ij.

& Debitum in genere, siue Decorum vniuersale actionis cum sua regula. Aristoteles lib. 5. Ethicor. cap. 1. Thomas in 2. 2^a. quæst. 58. Ambrosius igitur in Oratio. De obitu fratris, multas esse iustitiæ species (iustitia hoc significato sumpta) scribit.

Hæc iustitia generalis duplex à Scholasticis statuitur Legalis νομική, quæ & condit Leges honestas & præscriptas, siue latas obseruat & tuetur: Et Æquitas, Εμερσία quæ est durioris legis sententiæ temperatio, siue mitigatio quædam ex æqua & humana mentis illius interpretatione.

Iustitia particularis est ea virtus, quæ debitum & vinculum societatis humanæ in priuatis & singularibus personis tuetur & præscribit. Hæc duplex est Distributiuæ, vel Cōmutatiuæ.

Distributiuæ, διαμετρητική Iustitia, est, quæ in honorum, pecuniarum, pœnarum, cæterarumq; rerum, quæ diuidi inter eiusdem ciuitatis ciues debent, distributione versatur, habita diuersæ & dissimilis personarum dignitatis, capacitatis, & qualitatis ratione. In hac versatur proportio geometrica. Nam rei distribuendæ ratione non præstat omnibus æquam partem: sed æquabilem tantum, id est, cōsentaneam cuiusq; personæ rationi & modulo. Hæc distributiuæ Iustitia duplex est, scilicet Puniens, vel Remunerans.

Huic autem iustitiæ distributiuæ subseruiunt hæc virtutes, ac quidem in personis deligendis Αἰσιοπολιμία, Prudentia, & Discretio.

In pœnis vel præmiis deferendis & exæquantis,

dis, Vindicatio & Remuneratio æqua.

Ἀποστολιχία est quæ nulla personarum acceptio dici potest: cui contraria est προσωποληψία, id est, acceptio personarum. Vtraque latissime patet: maximè tamen in iudiciis, & hac iustitiæ specie, id est, in distributiva, cauenda est, vt apparet Deut. 1. vers. 17. & 10. v. 17. & 2. Chron. 19. v. 10.

Ἀποστολιχία est ea animi in personis deligendis sinceritas, vt externis earum qualitatibus, quæ ad rem & negotium præsens, de quo tunc agitur, minimè pertinent, nihil tribuatur, aut deferatur. Neque enim vel omnium personarum discrimen: neque etiam omnium qualitatum, quæ in personis spectari possunt, delectus & differentia tolli debet, vt ex Paulo colligi potest, 1. Timoth. 5. vers. 1. & 2. Maximè autem in distributiva iustitia: imò pro re, de qua quæretur, maximè illæ debent observari. Quid igitur? Earum sanè qualitatum siue verarum, siue fictarum & ad tempus quæsitarum (quæ nihil ad negotium conferunt, nihilque cum eo commune habent) consideratio & æstimatio dicitur esse vitiosa illa & damnata προσωποληψία, quæ superiori virtuti cōtraria est. προσωποληψία autem vicinum est vitium illud, quod à Bernardo nominatur, credulitas facilis, lib. 2. De considerat. cap. ult.

Prudentia, quæ huic iustitiæ generi subseruit, non est illa generalis Prudentia, quæ Virtus Cardinalis vocatur, sed illius tantum particula quædam, quæ in personis diiudicandis & discernendis sagax est, & considerata: & credulitati illi.

R. iij.

li facili à Bernardo commemorata opponitur. Prudentem enim cum esse oportet & circumspexitum, qui pœnarum vel prœmiorum publicorū *βελδοτης* & moderator, siue disceptator sedet. Est igitur hæc prudentia, solertia animi in diuersis personis ex iusta ratione, vt vna alteri præferatur, comparandis.

Imprudētia igitur siue credulitas facilis huic opponitur.

Discretio Prudentiæ illi & iustitiæ distributiue subseruit, etsi latissimè in omni aliarum comparationum genere vsum suum habet, veluti etiam in spiritibus Prophëtarum, an veri sint, discernendis, 1. Ioan. 4. vers. 1. *Διακρισις* siue *διουσιαια*. Est autem discretio, examen & disquisitio diligēs inter duo, quorum alterum reipsa tale est, quale nobis apparet: alterum falsam tantum illius, quod esse creditur, imaginem & speciem externam præ se fert & gerit, Bernard. Sermo. 23. in Cantic. Facile præest, qui matrem virtutum discretionem perfectè sortitus est. Vino charitatis vsque ad contemptum suæ gloriæ inebriatus. Virtus siquidē discretionis absque charitatis se ruore iacet; & feruor vehemens absque discretionis temperamento præcipitat. Idem Sermo. 49. in Cantic. Quò est zelus feruidior & vehementior spiritus, eò vigilantiori opus est sciētia, quæ zelum temperet & ordinet.

Discretionis subseruit Ratiocinatio illa, quæ prudentiæ pars à Scholasticis definitur, de qua illi sunt consulendi. Temeritas autem in Iudicando, & statim approbando, quod leuiter apparuit & semel arrisit, huic discretionis opponitur, I.

tur, 1. Theſſal. 5. verſ. 21.

Vindicatio, quam D. egregius & mihi plurimum charus N. Hemingius *ἀνδρῶν*, & rectè ex Paulo 2. Corinth. 7. ver. 11. appellauit, Est autem is animi zelus, vt Anſelmus ait, quo impulſi magiſtratus, vel alij qui iure debent, tum eos puniunt, qui peccant: tum etiam oblatam paratamque iniuriam propulſant ab iis, quibus iniuſtè affertur. Cui virtuti duplex vitium opponitur, ſcilicet Crudelitas, & Lenitas affectata.

Crudelitas *ἀνδροφία*. Est ſeuities animi per quam pœna maior quàm delicti ratio poſtulat, ab eo qui punit, exigitur eo ipſo, quod puniens ipſo hominis cruciatu & acerbitate per ſe delectatur. Sic Claudius Cæſar. Sic Caligula ipſo cruciatu mortalium gaudebant. Præclare quidem Auguſt. contra Adimant. cap. 17. Cùm vindicant homines, non acerbitate ſeuitiæ, ſed moderatione iuſtitie vindicent: ne relaxatio peccati plus noceat peccatori, quàm pœna vindictæ, ſed tamen crudelitas in puniendo eſt fugienda.

Lenitas affectata, quam *ἀνδροφία* generaliſſimo verbo quidam vocant, eſt iuſtæ & debitæ pœnæ vel remiſſio in totum: vel mitigatio, vel perfunctoria inſlictiō, vt impunè vel leuiter caſtigatum maneat peccatum, quod ſeuere caſtigandum fuit. Huic autem eſt affinis & comes impunitas ſceleris, de qua Bernardus lib. 3. De cōſiderat. cap. vult. ſic ait, Impunitas iniuriæ ſoboles, inſolentiae mater, radix impudentiae, transgreſſionum nutritrix.

Remunerans iuſtitia eſt, quæ pro dignitate

R. iij.

cuiq; honestæ actioni præmiū cōstituit. Cui cōtrariū est vitiū illud quod ἀντιβόδιστος siue nimis fenerum examē cuiusq; rei & actionis. Cū hominibus enim agendum est in hac mortali vita, non tanquam cum Angelis, qui sunt ἀνεμάκρητοι. Et hæc iustitia remunerans inter homines, hominum tantū ratione locum habere potest. Nam quoad Deum, nostri ratione nulla propriè est remunerans iustitia. Aristoteles tamen ἀντιβόδιστος, lib. 5. ἡδονῶν Νικομαχ. appellat, quod Latini Summum ius. Et Æquitati siue ὀμειρία contrarium est in iudicando, estque, vt ait Comicus, summa iniuria. Neque enim necesse habemus omnia pro nostro iure agere & exigere.

Quia verò in eorum, qui Magistratum veladepturi sunt: vel iā sunt adepti, animis spectantur, atque requiruntur *ἡδονῶν* quædam, vt cum & suscipere velint, & iam susceptum rectè ac forti animo administrent, ad hoc idem præceptū quāntum referuntur virtutes, quæ sequūtur. In iis quidem qui adepturi sunt, Humilitas & Modestia. In iis verò, qui Magistratum aut dignitatem aliquam iam sunt consecuti, vel adhuc gerunt, Magnanimitas, & Gloriatio quædam, per quam tamen nihil Dei gloriæ derogetur ab iis ipsis. Quanquam non nego latius patere quamque commemoratarum virtutum, quàm ad eos, qui dignitates, siue Ecclesiasticas, siue Ciuiles & politicas gerunt: cū in toto vitæ Christianæ cursu, atque etiam in qualibet ipsius parte hæc virtutes locum habere & possint & debeant.

Humilitas (quam vbique Paulus ταπεινότης

ὑμνοῦν: Plutarchus autem in Catone Uticensi
 αὐτοφύαν nominasse videtur) est ea virtus, quæ a-
 nimnm nostrum ex serio tum priuatæ inopiæ,
 tum totius humanæ imbecillitatis & ὑδρεύας sen-
 su deiiicit. vt nihil magnum & eminens ipse ap-
 petat: sed etiam in delato honore, & munere suâ
 incapacitatem apud se agnoscat, & ingenuè fa-
 teatur & deploret. Humilis est, qui neque sibi
 quicquam arrogat, neque alios despicit, sed eos
 sibi præfert. Itaq; minimè superior esse affectat.
 Humilis est, ait Bernard. qui humiliationem cō-
 uertit in humilitatem. Alij enim cum rancore
 humiliātur, alij patienter, alij libenter. Primi rei
 sunt, secundi innoxij, vltimi iusti. Etenim sola
 gratiam, quam præfert, meretur læta, & absolu-
 ta humilitas: non autem coacta, vel extorta, ser-
 mo. 34. Cant. Cantic. De hac virtute Thomas 2.
 2^a. q. 161. Ansel. in 1. Thessal. 5. Hemingius in lib.
 De lege Natura. Philosophi verò hanc animi
 δαδεν vix inter laudabiles reponūt, adeò pro-
 bum etiam virum elatum & suæ præstantiæ sen-
 su inflatum esse opotere sentiunt. August. lib.
 De virginita. cap. 31. & 32. Humilitatis veræ lau-
 des describit Bernard. lib. 2. De considerat. Bo-
 nus fundus humilitas, in quo omne ædificium
 spirituale constructum crescit in templum Dei.
 Vis eius maior in maioribus: clarior in clariori-
 bus. Quò enim celsior es cæteris, eò humili-
 tate appare illustrior teipso. Absque humili-
 tate nulla Virtus est virtus. Seruat acceptas vir-
 tutes: seruatas consummat: idem Bernard. epist.
 42. In vera autem humilitate considerare debe-
 mus ait idē lib. 2. De consideratio. hæc quatuor,

I Nos ipsos. In nobis autem ipsis debemus

cogitare hæc tria, }
 1 Quid sumus.
 2 Qui sumus.
 3 Quales sumus.

2 Quæ sub nobis.

3 Quæ circa nos.

4 Quæ supra nos.

Huic Virtuti opponuntur *ἡλιεία*, id est, secundum defectum, Insensibilitas & Indignitas: opponuntur *καὶ ὑπερβολή*, id est, secundum excessum, Amor cæcus sui, Præsumptio, & Superbia.

Insensibilitas est *ἀναισθησία*, quam vocat Aristoteles, & ex ea quosdam *ἀναισθητοὺς*, & planè stupidos esse affirmat. lib. 3. *ἡθικῶν*. Est autem stupiditas quedam, & omnis dignitatis, omnisq; præstantiæ & gratiæ, quæ à Deo vel humanæ naturæ in vniuersum, vel tibi priuatim collata est, abnegatio, abolitio, & ignoratio.

Indignitas, *ἀναξία* vocat D. Hemingius, est gratiæ particulariter à Deo in nos collatæ, quam agnoscim⁹, externa, vti in cultu corporis, obstinataq; obsecratio, vel otiosa & infructuosa possessio. Pugnat igitur hoc vitium cum dicto Christi de Talentis, Matth. 25. Et qui ita se sordidè, rusticè, atque inhumanè gerunt, vt dotes animi sibi à Domino concessas de industria obsecrent, & penè extinguant, sunt *βόρβοροι*, & sordidi dicendi.

Amor sui cæcus *φιλαυσία* dicitur. Est autem cum quis se suæque omnia vel corporis vel animi bona pluris facit, quàm illa vel in sese sint, vel æstimare oporteat. Hic amor cum vera ani-

mi

mi demissione & humilitate pugnat.

Præsumptio, quæ in vitio ponitur, & à Superbia differt, est eius gratiæ, quam non habes, falsa & mendax iactatio & vindicatio.

Superbia (quam *ὑπερφανεία* vocant, licet postea à nobis *ὑπερφανεία* opponetur Magnanimitati (est propriæ gloriæ & laudis, propter gratiam, & donū, quod quis à Deo habet, appetitio & insolens arrogatio. Chrysosto. in 1. Timo. cap. 6. Quod est in corporibus tumor: hoc in animis est superbia. Augustin. lib. 11. de Genes. ad lit. cap. 14. Superbia, ait, est amor propriæ excellentiæ, nimirum cū quis à se habere ea putat, quæ bona habet: aut eorum bonorum laudem in se transfert. Itaque idem lib. De Nat. & Grat. cap. 27. Cætera vitia tantū in malefactoris valent, ait: superbia etiam in benefactoris cauenda est. Hanc Bernardus diuidit, epist. 43. in Cæcam, quæ est intelligentiæ ostentatio: in Vanam, quæ est voluntatis. Vtriusque alibi 12. gradus facit. Thomas in 2. 2^æ. quæst. 162. Ansel. in Rom. cap. 1.

Modestia (quam *ταπεινοφροσύνη* etiam quidam vocant, Aristoteles autem lib. 4. *ἠθικ.* cap. 4. nomine proprio carere scribit, nisi fortasse *φιλοτιμία* dicatur) quemadmodum à Philosophis sumitur, patet angustius: vt autem à Scholasticis, veluti Thom. in 2. 2^æ. quæstio. 160. & Ansel. in Philip. 4. latius: vt denique ab Ambrosio in lib. De officiis latissimè. M. Tullio Ciceroni plane aliud est, quàm his omnibus. Scholasticis est modestia ea virtus, quæ animi nostri impetum & affectiones in rebus mediocribus, qualis est

honor, gestus, vestitus, studium regit, & moderatur, ne modum in iis excedant. Itaque à modo seruando Modestia Latinis est appellata: per quam, vt ait Tullius, pudor honestus claram & stabilem comparat authoritatem. Peripateticis igitur, quorum princeps est Aristoteles, Modestia est mediocris cuiusdam honoris, quantum ratio postulat, appetitio: atque propter oblatum siue adeptum moderata & iusta animi nostri delectatio atque latitia. Honorem enim appetere, si modò vnde oportet, & qua via oportet, & ad quem finem oportet, nimirum ad Dei gloriam, & proximi ædificationem à nobis fiat, nō improbandum esse etiam in homine Christiano facile probari potest ex hoc Pauli loco. I. Timoth. 3. vers. 1. si quis episcopatum desyderat, bonum opus expetit, estque laudabile huiusmodi desyderiū. Item ex eo quod iubet idem Paulus, vt quæcunque sunt *εὐφροσύνη* procuremus, Philip. 4. v. 8.

Vitia modestiæ contraria sunt duo, *ἀφροσύνη*, ingloria siue contemptio omnis laudis etiam honestæ, item ambitio.

Ambitio igitur est immoderata & immodica honoris appetitio, quatenus honor est quædam nominis nostri popularis fama, non autem quatenus ex eo honore lucrum captamus. tunc enim pertinet ad auaritiam ambitio. Hanc igitur, de qua nunc agimus in quatuor species, tanquam stirpem in suos ramos, deducunt Scholastici, qui de iis sunt consulendi: imprimis autem Thomas in 2. 2^æ. quæst. 131. Bernard lib. De consideratione. cap. 1. Nullum ibi venenum, nullum gladium

diu plus formida, quàm dominandi libidinem, quæ huius ambitionis comes est. Item Bernar. Sermo. 6. in Psal. Qui habitat. Ambitio subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tineæ sanctitatis, excaecatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem.

Magnanimitas μεγαλοψυχία Græcis differt à superiore virtute, quòd hæc in magnis & eminentibus honoribus, quemadmodum oportet, expetendis: illa verò Modestia in mediocribus tantum. Itaque gradu non forma propriè inter se hæc duæ virtutes differunt. Ergo Magnanimitas magna appetit, vt illustriora fiant in nobis Dei dona: & adeptos, collatosque honores pro dignitate tuetur, nihil vel externè vel internè agens, sentiensque præclara illa nostra conditione indignum. Hanc virtutem prolixè persequitur Aristoteles, lib. 4. *ἡδὴ* apud quem cum multa vitiose in hoc argumento præcepta sunt, tum illud imprimis, debere magnanimum immemorem esse accepti beneficii. Scholastici sanè latè diffundunt hæc virtutem, nimirum ad omnia quæ sunt alta, magna & eminentia, quemadmodum, & ad quem finem oportet, consecranda. Thomas in 2. 2æ. quæst. 129.

Vitia verò contraria magnanimitati sunt, Pusillanimitas, siue Mollities animi, siue Timor: Arrogantia & Ostentatio intolerabilis, quæ *ὑπερηφανία* dici potest. Pusillanimitas *μικροψυχία* est timor honoris egregij vel adipiscendi, vel ade-

pti administratio segnis, quæ mollities animi appellatur.

Pigra, somniculosa & perfunctoria administratio, superioris vitij comes est.

Ostentatio est intolerabilis honoris alicuius eximij adepti, vel adipiscendi iactatio & boatus, per quem qui in ea dignitate est seipsum immodicè & importunè ostentat: vel etiam adeptum munus egregiū ad aliorum iniuriā & contumeliam nimia superbia & effreni licentia exercet. Hæc etiam videtur nominari posse & *καυχήσις*, & *καύσις*, quod qui tales sunt, ceteros facile etiam collegas spernunt, & fere despiciunt.

Gloriatio, quam non commemorant Philosophi, ex Paulo *καύσις* dici videtur posse. 2. Theff. I. vers. 4. 2. Corinth. 12. vers. 5. Est operis nostri & debitæ ex eo laudis non tantum agnitio: sed cum oportet ut oportet, & ad quem finem oportet ingenua prædicatio, & commemoratio apud alios. Bernard. serm. 13. Canticor. Securus glorior, si, teste conscientia, de gloria conditoris nihil mihi usurpo. Securus planè, quia iam nō contra Dominum, sed in Domino. Hæc autem gloriatio non solum non prohibetur: sed & suadetur. Huic autem virtuti opponitur Inanis gloriatio: & , Ingloriatio, siue fuga lucis & commendationis honestæ. Inanis gloriatio, ne hic scrupulosam illam inter famam, laudem, honorem, & gloriam distinctionē, quæ à Scholasticis statuitur, referamus, quam falsam esse puto, non tantum nimium subtilē. Est igitur gloriatio inanis nullius laudis nostræ tamen iactatio:

tio: vel eius, quæ debetur nobis, nimia prædicatione, per quam Deo, vel proximo debitam laudem obsecramus, aut detrahimus. Ergo utroque modo, siue nos nunquam omnino, ne quidem cum opus est, prædicemus: siue etiam nimium nos ipsos collaudemus, peccatur.

Et hæc quidem tot tum virtutes, tum vitia in ipsis, qui præsumunt, & dignitatem aliquam gerunt, obseruari possunt: aut etiã iis plura, quæ ad hoc præceptum pertinent.

Ratione verò subditorum qui etiam spectantur, sunt etiam quedam & virtutes & vitia ad hoc præceptum referenda. Nam ut Præfectorum est rectè imperare: ita subditorum est lubenter obsequi. Ex quo fit, ut hæc virtutes in subditis requirantur, Subiectio ingenua & Voluntaria: Obedientia fidelis: & Obedientia vera, & non ficta.

Subiectio, *ὑποταγή* dici potest. Est voluntaria & ex serio diuinæ ordinationis sensu facta animi summissio ei, qui etsi similis & eiusdem tecum nature quidē, tibi tamē præfectus est à Deo, & in sublimiori gradu & potestate collocatus, Roman. 13. vers. 1. & 1. Pet. 2. v. 18. Coloss. 3. v. 22. Huic verò voluntariæ subiectioni aduersantur. *ὀφθαλμοδουλεία*, contumacia, rebellio, *ἀναρχία* & confusio.

ὀφθαλμοδουλεία, quam Paulus ubique vocat, veluti Coloss. 3. vers. 22. Ephes. 6. vers. 6. est fucata & simulata animi nostri summissio, & obedientia, quæ vel pœnæ metu, vel spe præmij à nobis ei præstatur, cui parendum est. non autem ipsius Dei metu, neque in vera simplicitate cordis.

Contumacia est non tantum voluntariae & promptae subiectionis recusatio: sed etiam animi obduratio aduersus legitimum praefecti iussum, quae temporis spatio tacita & tecta durat, neque paret etiam interpellata.

Rebellio est apertus & manifestus subditorum aduersus legitimum Magistratus aut Superioris iussum ausus, & inceptio siue factis, siue verbis sese prodens.

Anarchia & confusio est legitimi magistratus & potestatis admittenda, vel iam admissa abnegatio, atque detrectatio.

Obedientia verò, ὑπακοή dici potest, est fidelis & prompta iussus & mandati à magistratu & eo, qui praest, facti executio, & praestatio à nobis exhibita, quantum in nobis situm est. Colos. 3. v. 22. Tit. 2. v. 9. Roman. 13.

Contraria huic vitia sunt { Inobedientia.
Seditio.

Inobedientia est, quae vel omnino negligit: vel ex parte tantum: vel perfunctorie, non autem ex animo legitimum superioris iussum exequitur. De qua vide Thom. in 2. 2^a. quaest. 105.

Seditio est inter eiusdem imperij & potestatis multitudinem & subditos, contra legitimum & patefactum magistratus iussum & mandatum orta discordia, spectans ad arma. De qua Thom. in 2. 2^a. quaest. 42.

Observantia, quam *δεξιμενία* quidam vocant, alij *πῶν* ex Petro, est honoris, id est, externae reuerentiae, & omnis subsidij, atq; auxiliij, quod & magistratus personae, & dignitati tuendae à subditis debetur, praestatio. Tullius, Observantia est,

est, ait, per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignamur.

Huic opponitur Contemptio magistratus, de qua Petrus in 2. epistola cap. 2. vers. 10. Et hæc quidem de magistratibus & subditis, atque iis virtutibus, quæ ad utrosque pertinent. Nunc de iis agamus, quæ ad priuatas personas referuntur. Ergo hoc quinto præcepto commendatur

Storge naturalis in vniuersum.

Pietas erga parentes.

nobis } Gratitude & ἀντιπελαργία erga benefactores, & omnes eos, qui nobis sunt loco parentum.

Storge σπῆν, siue Affectio naturalis est is animi impetus, & propensio naturalis, per quam verè & ex animo, quemadmodum oportet, diligimus omnes eos, & charos habemus, quos nobis natura vel propter commune sanguinis vinculum: vel propter communem vitæ ipsius humanæ societatem conciliauit. Itaque hæc Virtus & affectus animi ad Parentes: & vicissim ad liberos, ad Vxorem: ad Domesticos: ad Agnatos, Cognatos, Affines latè diffunditur: itémque ad Patriam ipsam, & conciues, & conterraneos omnes pertinet.

Cui contraria sunt duo vitia ἀσπῆν & Indulgentia nimia.

Α' σπῆν est huius tam sancti & naturalis affectus cōtemptio vel obliteratio propter odiū, vel lucrum, vel aliā quamlibet turpem causam facta. Quod vitium eius animi status pars est, qui dicitur Sensus reprobus, & certissimū infidelitatis pessimæ argumētū est, atque Dei ipsius

S

Cap. 2. ETHIC. CHRIST.

contemptus, à quo dependet omnis cognatio in terris Rom. 1. v. 28. 29. & 2. Timoth. 3. ver. 3. Ephes. 3. v. 15. Quæ autem fit huiusmodi affectus naturalis prætermissio potius, quàm contemptio & obliuio propter Dei nomen (id quod sæpe facere debent ex Christi præcepto Christiani viri Matth. 10. v. 37) ea non est ἀσέπεια nominanda: sed vera Pietas dicenda est.

Indulgentia nimia veræ σέπης contraria est, quæ est cum vel plus quàm oportet: vel alio, quàm decet, modo diliguntur ij, quos ipsa natura nobis conciliauit: qualis fuit Heli amor in liberos suos Ophni & Phineen 1. Samuel. 2.

Pietas erga Parentes dicta εὐσέπεια species quædam est illius σέπης generalis & naturalis affectionis, ea nimirum, quæ ipsos parentes, qui nos genuerunt, amplectitur summo atque sincero affectu & quantum decet. Tam augusto verò nomine vocatur hæc virtus, tum vt ad eam acrius faciliusque liberi incitentur: tum verò quòd ille affectus nostram in Deum ipsum (cuius parentes in his terris imaginem quandam nobis repræsentant) pietatem, venerationem, atque charitatem imitari maximè debeat.

Impietas superiori virtuti repugnat, quæ quid sit, satis iam intelligi potest.

Gratitudo ἀνοία à Paulo dicta, 1. Timoth. 5. v. 4. Ab aliis ἀντίδοσις: ab aliis ἀντιμεταβολή, est officij & auxiliij, quod iis omnibus debemus, qui beneficium aliquod siue corporale, siue spirituale in nos contulerunt, agnitio ingenua: & quantum vires facultatèsque suppetunt, lubens præstatio. De qua Thomas in 2. 2^æ. quæst. 107.

Ingra-

Ingratitudo ἀχαριστία, est nostri officij aduersus nostros benefactores prudens prætermissio, aut impudens denegatio. Nam, vt aiunt Iurif-consulti, natura ipsa nos obligat ad ἀντίδωκεν: & semper non tantum apud Persas: sed etiam apud Græcos, Latinos, Gallos, Germanos, denique omnes gentes grauissimum habitum est & homine ipso indignum ingratitudinis vitium.

Gratitudini etiam contraria est idololatria quædam, quæ est nimius ille honor, qui benefactoribus nostris, tanquam diis tribuitur, dum nimium in illis hæremus: neque ad Deum ipsum, qui fons est ac author omnium bonorum nostrorum Iac. I. vers. 17, oculos attollimus. De qua in Præcepto secundo, & disputatione de idololatria abundè à nobis antea dictum est.

CAP. III.

Definitiones virtutum, & vitiorum, quæ ad sextum Præceptum referuntur.

Fortitudo ad sextum præceptum pertinet Αὐτοσπεία dicta à Græcis, quod vna omnium virtutum maximè sit viro digna. De qua copiosè Aristotel. li. 3. cap. 6. Thomas in 2. 2æ. quæst. 123. & seq. Plato in Dialogo Nicia. Hanc autem M. Tullius ita definit, Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpassio. Alij verò sic, fortitudo est animi virtus, quæ dolorem corporis, & malum omne impendens, adeoque mortem

Sij.

ipsam (quæ est omnium formidabilium⁹ maximè formidabilis) æquo animo tolerat, neque spe præmij, neque metu pœnæ, neque ignorantione periculi imminētis, neque aliqua fiducia periculi euitandi, sed quia Dei præcepto paret. Plutarchus in Agide aliter, sic nimirum *Ἀνδρεία ὅτι φόβος ἴσχυς, καὶ δέος ἀδολείας: ὅτι ἀποβία.* In summa, fortitudo est ea animi firmitas, quæ omnia pericula, maximè præmeditata, & quæ oportet, & ut oportet, lubens subit propter officium faciendum. Huius sunt variæ species constitutæ. Nā & in Aegritudine siue morbo, & in Tempestate maris, vel Syluis & incurfu latronum periculum atque dolorem patienter ferre quædam est animi fortitudo: maximè tamē quæ in bellis versatur, & mortem consideratē, ac lubenter pro patriæ salute subit, fortitudo laudata est, quæ bellica fortitudo dicitur, & ad hoc præceptum maximè pertinet (etsi reliquæ eius species ad hoc quoque caput Legis referri debent) cuius sunt hæc duo munera Aggredi, & Sustinere.

In eo ipso tamen prorsus timore carere fortem virum oportere sentiendum non est: sed eo tantum metu carere, quo vincatur, & ab officio abducatur. Pulcherrima verò fortitudinis species, quæque propter finem etiam Bellicam laudē superat, est Martyrium pro Christi gloria & ipsius doctrina tuenda, atque propaganda susceptum.

Huic autem virtuti opponuntur per Privationem ἀποβία & Intimiditas animi siue *πρηνεία*: per Actum autem Ignauia & Audacia.

Sunt

Sunt igitur quidam ita *ἄφρονοι* & *ὑποκινδύνοι* ac omnino bruti, vt nulla prorsus pericula apprehendant, qui Audaces etiam ipsos temeritate superant: & feræ potius, quàm homines sunt censendi. In his est Intimiditas ista, quæ est priuatio fortitudinis.

Ignauia *δειλία* est, quæ fugit honesta pericula, quæ sunt subeunda pro faciendo officio, quod nimio metu percellatur is, cui illa se offerunt. Ille verò tam timidus, qui muris strepitum timet, est ignauus.

Audacia *δάρσος* est, quæ plura, quàm decet, pericula, & alia suscipit propriæ penè vitæ contemptu. Fortitudini annexa est fidentia siue fiducia. Est autē fidentia, vt ait Tullius, animus qui honestis in rebus certa cum ratione spem magnā concepit.

Clementia, *συγγνώμη* est Virtus animi, quæ magistratum aut etiam hominem priuatum ita mouet, vt leuiorem in peccato puniendo pœnam, iusta tamen de causa sequatur: non autem seueriorem. Thomas in 2.2æ. quæst. 157.

Cui opponitur In condonando, Lenitas nimia: In puniendo, Sæuitia & feritas.

Lenitas vitiosa, qualis fuit in Saule parcente regi Agago contra Dei præceptum. 1. Samuel. 15. condonat omnino peccata, & impunita relinquit: vel contra Dei præscriptum sententiam lenit.

Sæuitia eadem est quæ Crudelitas, nisi quod sæuitia non tantum in pœna acerbiorē & maiore decernenda versatur, quemdamodum crudelitas: sed etiam in ipsa pœna exequanda & appli
S. iij.

canda. Est enim saeuus, qui saeuit, id est, qui peccatam illam immanem & grauiorem ipse infert & exequitur manu sua & propria.

Feritas est *ἀνείότης* auersa mens ab omni humanitatis sensu. Vnde fit, vt quis etiam eum laedat, à quo nulla in re fuit vnquam offensus: sed propterea solum laedit, quod ipsa tristitia & dolore humanæ naturæ in altero delectatur, qualis fuit Phalaris ille tyrannus Siciliae: & Caligula Romanorum imperator. Bernard. sermo. 8. in Psal. Qui habitat. Quid enim tam irreligiosum, imò quid tam inhumanum & execrabile videtur, quam cruore quantumlibet inimicorū, quantumlibet iniquorum pascere velle oculos, & oblectare aspectus supplicii miserorum? & reliqua quæ illic præclare Bernard.

Manfuetudo animi *πραότης*, de qua Aristotel. lib. 4. *ἠθικ.* Thomas in 2. 2^æ. quæst. 157. Anselm. Galat. 5. Est autem ea animi virtus, quæ iram cōcitationemque animi nostri temperat & moderatur, ne sit nimia. *ἀσχημότης* quidem non inducit, quia non modò verè à Peripateticis dictum est, Iram esse cotem fortitudinis, quemadmodum M. Tullius refert: sed etiam quod Christus ipse omnis virtutis exemplar perfectissimum nonnunquam iratus esse legitur. Matth. 21. vers. 21. Neq; verò Sanctus spiritus *ἀπάθεια* in homine Christiano requirit, quod Stoici faciunt: imò verò nec iram omnem idem in nobis damnat. Irascimini, ait Paulus, sed nolite peccare. Ephes. 4. vers. 26.

Huic igitur virtuti opponitur *ἀσχημότης* quam animi lentitudinem quidam appellant, & *ἀργιότης*

ἢ

της, id est, Iracundia, siue θυμὸς, id est, Excandescencia.

Ἀσχησίαν hīc iam non omnino iræ priuationem accipimus, vt suprà: sed eius, quam suscipere debuimus ex officio, animi commotionis suffocationem, atque prætermissionem. Cicero Lentitudinem conuertit. Sunt enim quidam ita non tantum tepidi: sed potius frigidi & Mitiones, vt commoueri nulla ratione, atque nullam ob rem etiam flagitiosissimam ac blasphemiam plenissimam æquum esse censeant, vel possint: sed omnia tanquam stipites & immobiles lapides etiam, obscena & spurca spectant, qualis ille Mitio Terentianus. Quæ sanè est detestanda ἀσχησία, vel potius ἀζηλία erga Dei gloriam, quam nemo Christianus induere debet. Paulus 2. Corin. 11. vers. 29. Quis scandalizatur, & ego non vror? Itaque tepidi isti tandem ex Dei ore & libro euomentur. Apocal. 3. vers. 16. Paulus Ephes. 4. vers. 26. Bernard. sermo. 13. in Psal. Qui habitat. Ira est affectio hominum naturalis, sed abutentibus bono naturæ grauis perditio est, & miseranda est perniciēs.

Ὁργιλότης, Iracundia. Hæc peccat vel nimia & immoderata, vel præcipiti & temeraria animi concitatione & impetu. Hic autem animi status est furor quidam, sed brevis, vt ait Horatius, Ira furor brevis est, animum rege, qui nisi paret, Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catena. Paulus in epist. ad Ephes. 4. versu 31. huic vitio tanquam fonti, suos riuos adiungit, nimirum πικρίαν, θυμὸν, ὀργήν, prout magis, minusve accensus est, & commotus ille ani-

S. iij.

mi irascentis impetus. Distingunt tamen quidā,
& rectè, inter ὀργιλότης, & ὀργήν, id est, Iracundiam,
& Iram: quod ὀργιλότης, id est, Iracundia
est animi propensio naturalis ad facile & teme-
rè ex quavis causa irascendum vel etiam plus quā
oportet irascendum, quanquam ex iusta causa i-
rascimur. ὀργή verò, id est, Ira, est ipse animi no-
stri impetus, motus, inflammatio, cōmotio, &
perturbatio, quam idcirco Aristoteles meritò
dicit esse animi nostri πάθος.

Ergo quæ tum ex iracundia, tum ex ira ipsa
mala proueniant, vt ex multis Scripturæ locis
colligi potest, videmus. Sed & illa quoque i-
psa iram atque iracundiam sæpe gignunt, adeò
vt sæpe sint causæ, sæpe contrā sint effecta: vt ex
re ipsa, & ex Aristotelis libris Rhetoricis ad
Theodecten, intelligi potest, qui sanè sunt ad
has disputationes vtilissimi.

Illa verò adiuncta vitia sunt partim Externa
opera & turpia effecta, quæ cuius apparent, ve-
luti Contentio, Clamor, Lis, Conuiuium siue
Maledicentia, Querimonia siue Conquestio,
Vindicta, Pugna, Cædes & Veneficiū. Partim
autem, Interni animi latentes affectus, qui, etsi
sefe aliquando produnt, tamen sæpius latent in-
tus in animo conclusi, qualis, Irritatio, Amari-
tudo, Excandescencia, Ira, Odium, Rancor, Ini-
micitia, Appetitus vindictæ, Maleuolentia, Dis-
fidium.

Hæc ex Paulo collegimus partim ex Galat. 5.
v. 20. partim ex Ephes. 4. v. 31. & Coloss. 3. v. 8. par-
tim ex 2. Timoth. 3.

Primum igitur effecta ipsa iræ, quæ cuilibet
sunt

sunt clara & perspicua, videamus, & definiamus ex quibus sex priora ferè intra verba consistunt: reliqua tria etiam manum & vim adhibent.

Contentio *ἰσθῆα* quanquam Hierony. conuertit Rixam in Epist. ad Galat. cap. 5. est duorum vel plurium inter se de re aliqua disputatio temeraria, & rixosa, quia vterque vincere & superior esse certat. Tendit enim vterque ad se traducere, de quo agit cum alio. Itaque tales sunt ad contradicendum parati semper.

Clamor *κραυγὴ* ex contentione nascitur, & sequitur. Est autem vocis humanæ præter modum & decorum tumultuosa eleuatio.

Lis *ἔρις*, est vel in iudicio, vel extra iudicium duorum vel plurium inter se de re eadem animosa, & vindictæ non iuris aut veritatis quærendæ gratia facta disceptatio & quæstio. Ergo tunc non veritas quæritur, sed animositas fatigatur, ait Anselmus.

Conuitium siue maledicentia *ελασφημία* Paulo dicta est, exprobratio peccati admitti, vel de defectus alicui inherens, veluti cæcitatæ, animo iniuriandi facta atque obiecta. Quod ut à contumelia differat, vide Thom. in 2. 2^a. quæst. 72. Quanquam vtrumque M. Tull. ex Demosthene distinxit melius.

Querimonia siue conquestio *πενυγμός* Iacobo in cap. 5. v. 9. Est probrosa & vagè à nobis sparsa apud quoslibet de fratre nobis iniurioso fama, & querela.

Vindicta *ἐκδίκησις* est vel conuitij, vel doloris in eum, à quo nos læsos esse dicimus, facta à

nobis ipsis & propria æstimatione inflictio & compensatio.

Pugna μάχη differt à Bello, de quo copiosè in explicatione huius præcepti, quanquam non semper ita religiosè distinguuntur, sed sæpe confunduntur: vti Iacob. 4. vers. 1. Hæc igitur pugna priuata est. Bellum autem publicum quiddam quia publica autoritate suscipitur, & à publica persona, id est, Magistratu geritur. Pugna igitur hîc est priuatarum personarum rixosa, & præter iussum, atque voluntatē Magistratus facta, siue armis adhibitis, siue non, corporis vel totius, vel partis pulsatio. A pugno enim propriè pugna dicta est, adeò vt qui solis pugnis, vel dentibus, vel vnguibus, sine armis sese pulfant, & quatiunt & tangunt, siue inter se rixosè dimicant, pugnare, & meritò quidem, dicantur. Ergo hæc iam manu fit & facto, non tantum verbis.

Cædes, φόνος, est vitæ huius mortalis facta iniuriosè & priuata autoritate alteri ereptio.

Veneficium φαρμακεία, est venenorum noxiorum in necem & perniciem alterius confectio: vel eorundē applicatio maleuola & non ignara mali, quod illic inest,

Iam veniamus ad eos affectus, quos intus accendit ὀργή. E quibus primus est is (Nam à leuioribus & primis ad terriores, & eos, qui ex primis illis nascuntur, progredi volumus) qui dicitur

Irritatio ἐκείνη ἡ ἀποστασία, Iaco. 3. vers. 14. Est autem facilis propter reuocatam in animum factam nobis iniuriam, in eum qui fecit, impetus, &

& iræ propensio.

Amaritudo *πικρία*. Est acerba & grauis iniuriæ nobis factæ cogitatio, recoctio, & sēsus, qui pectus & cor nostrum mordet, & in eum, qui intulit, mouere atque calefacere incipit. Hæc amaros, graues, & malè gratos nobis efficit eos, à quibus nos læsos existimamus.

Excandescencia *θυμὸς*. Est prima sanguinis ebullitio, quæ iniuriæ nobis illatæ vindictam iam cogitat.

Ira, *ὀργή*. Est accensa & feruens sanguinis ebullitio, quæ iniuriæ nobis factæ vindictam nostræ æstimatione expetit, & desiderat.

Odium *μῖσος*. Est tanta cordis, atque affectus nostri auersio à persona proximi, vt ne vultum quidem eius iam ferre, & iucundè intueri possimus, propter iniuriæ nobis illatæ recordationem. Itaque definitur ab aliis generaliter esse displicentia in appetitu & cōmunicatione cum eo, quod nobis noxium esse apprehendimus, Thomas in 2.2æ. quæst. 34. Aug. epist. 144. Inueterascens ira fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo diutius eam in vase retinet, donec acefcat, vāsque corrumpat.

Inimicitia *ἐχθρα*. Est ex odio conceptum desiderium nocendi illi, quem iam odimus. Quod si apertis signis sese declarat, apertæ inimiciæ dicuntur: sin autem occultum adhuc est & latens in animo, similtas appellatur.

Rancor, vnde & rancidæ epulæ dictæ ἀπὸ τῆς *ῥαίγιαν*, est odium inueteratum. A Scholasticis dicitur Acidia ab acido.

Maleuolentia, *κακόνοια*. Est animus in perni-

ciem alterius quid cogitans, & optans odio privato & vindictæ cupiditate.

Dissidium, *διχοστασία*. Est apertum ab eo, à quo nos læsos putamus, diuortium, ne iam cum eo simus, & vlllo modo communicemus, & versemur.

Vti verò iracundiæ multa vitia sunt adiuncta, quemadmodum explicuimus: ita mansuetudini virtutes multæ sunt annexæ, & subseruientes: quæ tamen & ipsæ per se suum in vitæ nostræ actionibus regendis munus habent. Atque eæ à nobis breuiter, quia ad præceptum sextum pertinent, commemorabuntur & definientur. Sunt igitur hæc ferè *Ἀνεξιχνία*, siue lenitas animi, Condonatio facilis offensæ, Patientia, & Longanimitas.

Ἀνεξιχνία, est lenitas animi, quæ mali iniuriæque acceptæ faciliè obliuiscitur propter præceptum Christi, & quòd nullam sibi ex eo vindictam expetit.

Condonatio, *συγγνώμη*. Est animi lenitas, quæ non modò non reuocat iniuriam sibi factam: sed eam lubenter etiam ei, qui veniam non deprecatur, ignoscit propter Dei præceptum. Coloss. 3. v. 13. & 1. Thessal. 5. v. 13.

Patientia, *ὑπομονή*. Coloss. 1. vers. 12. Iac. 1. v. 4. Est virtus animi, per quam omnia sensui & carni aduersa, acerbæ & dura, iniuste nobis illata, æquo tamen animo, nullo manente in ipsum affligentem nostro odio, toleramus, propter Dei præceptum. Itaque qui propter sua scelera iustas pœnas luunt, easque patienter ferunt, propriè patientes dici non debent: & cum
tam

tum præclare virtutis nomine donantur, lata significatione tunc patientia accipitur, 1. Petr. 4. ver. 15. Thomas in 2. 2^a. quæst. 136. Anselmus in Galat. 5.

Longanimitas, *μακροθυμία*. & *μακροδυσμία* Bernard. Sermo. 13. in Ps. Qui habitat, Magnanimitatem vocat & gradu à māsuetudine differre docet: sed certè est ab ea diuersa, quæ magnanimitas suprâ dicta fuit. Est autem penè eadem cum patientia, gradu tantum ab ea differens: quæadmodum magnificentia differt à liberalitate. Itaque *μακροθυμία* ferè coniungitur, uti Coloss. 1. vers. 11. Est autem longanimitas cum durissima quæque & toleratu difficillima, nobis iniuste illata, non tantum patienter, sed etiam cum gaudio ad extremum usque spiritum, totaque vita propter Dei voluntatem perferimus. Huius igitur fructus seu potius effecta sunt duæ virtutes, & eæ quidem eximæ, Perseuerantia in bono, & Constantia ad finem usque.

Vitia superioribus virtutibus, Patientiæ nimirum atque longanimitati cōtraria, sunt quatuor, Impatientia, Mollities, Durities, & Conniuentia.

Impatientia est tanta animi timiditas, & teneritudo, ut nihil omnino duri & acerbisensus pati possit: ac ne ea quidem, quæ vulgò ceteri homines faciliè patiuntur & ferunt.

Mollities animi, *ἀπαλότης*, est cum quid ingratum & insuaue sensibus ferimus quidem, sed molliùs, quàm viros graues & patientes deceat. Itaque eiulamus, conquerimur, imprecamur iis, qui nos affligunt, & sceminarum more, plora-

mus. Quanquam enim in afflictione plorare homini Christiano licet (Id quod sæpe Dauidi, & aliis piis viris accidit, Ecclesiast. 3. ver. 4. & 1. Samuel 20. vers. 41. Actor. 8. vers. 2.) muliebris tamen vel eiulatus, vel ploratus, qui animi molli-
tatem miserrimam ostendit, est prorsus etiam mulieribus ipsis indecorus, nedum viris, 1. The-
salon. 4. v. 13.

Durities, *ἡλνέτης*. Est sensus naturalis prorsus hebes, & nullum rerum humanæ carni acerbarum gustum retinens: vel quod iam cal-
lum propter assiduas afflictiones obduxerit: vel quod naturâ sensus eo iudicio priuatus sit. Hic certè animi atque sensus nostri status minimè
est probandus: sed planè est ferus & inhumanus, quemadmodum Iob. 6. vers. 12. apparet: & qui patienter afflictiones ferunt, quia eas non sen-
tiunt: non patientes, sed stipites potius sunt di-
cendi & censendi.

Conniventia vel Indulgentia nimia. Est offi-
cij nostri prætermissio in persequenda, ex legiti-
ma iuris via, iniuria, quæ nobis facta est. Ne-
que enim patiens & longanimis is demum esse
sentiendus est, qui sic omnem afflictionum, aut
iniuriæ sensum amisit, aut exiit, ut omnino de
ea accepta conqueri, & facienti resistere non
audeat, vel non possit: sed is demum verè pa-
tiens est, qui stimulo doloris, quem patitur, non
abducitur ab officio. Christianus autem vir, &
patientiae laude ornandus, sæpe non tantum de
iniuria accepta cõqueri potest, atque etiam de-
bet, exemplo Christi & Pauli, Ioan. 18. vers. 22.
Actor. 23. vers. 3. sed etiam eam iudicio coram

Ma-

Magistratu persequi debet, ne fiat ille, qui læsit, si maneat impunitus, ad iniuriam faciendam audacior, aut etiam ne inde alij impudentiores euadant.

Sunt verò præterea aliæ quoque virtutes, in quibus vniuersa tãquam humanitatis informatio continetur, quòd quicquid ad comes & humanos mores pertinet, quicquid ad hominum inter se societatem & beneuolentiam vel incedam vel conseruandam prodest, illarum præceptis ferè præscribitur. Atque hæ ferè sunt, nimirum, Hilaritas, Comitas, Urbanitas, Affabilitas, Equabilitas, Concordia, Beneuolentia, Amicitia, Placabilitas. Opponuntur autem his virtutibus, Austeritas, vel Seueritas, Inhumanitas, Agrestitas, Difficilis accessus, seu Grauitas, nimia Morositas: Pertinacia, Discordia, *μισανδραπεία*: Inimicitia, Irreconciliabilitas.

Hilaritas *φιλοφροσύνη* vel *ἡλαρότης*. Est benigna, aperta, & candida animi nostri, dum alios vel videmus, vel excipimus lætitia, quæ ipso vultu & oculis à nobis significatur.

Austeritas vel Seueritas, *συνδραπέτης*. Est alterius auersatio, vel grauatim facta illius exceptio, quæ ipso vultu demonstrat tristitiã quandã.

Comitas, *φρότης* etiam dicta, sæpe *ὑπερφροσύνη*, qua tamen voce Paulus in malam partem vtitur, Ephes. 5. 4. Ab Aristotelicis verò omnibus Amicitia vocari solet, quæ in hominum inter se cõgressionibus versatur. Est igitur hæc comitas blãda alterius ad nos inuitatio ex cõmuni quadam nostra erga omnes homines charitate: & illius qui ad nos accedit plena suauitatis reten-

tio & tractatio.

Inhumanitas videtur illi contrarium vitium. Est autem, per quam abigimus eos, qui ad nos adeunt, vel exceptos durè habemus.

Urbanitas, quam nos ex Aristotele lib. 4. *ἡθικῶν*. cap. 8. *Εὐτραπέλειαν* vocabimus. Est, quæ in ludicris, iocis, animique recreationibus, quas in cœtu & congressionibus cum aliis hominibus capimus, modum & decorum seruat. Inde frontem Urbanam appellat Horatius. Ista verò ludicra, vel in iocis, vel in verbis, vel in factis esse possunt, in quibus omnibus modum adhibet hæc virtus, à qua *ὑπεραπείλοισι* quasi *ὑπερτροπῆς* dicti, ut vult Aristoteles, qui moderatè, ut oportet, iocis & lusu in hominum congressionibus utuntur. Ergo iste dicax est nonnunquam, sed nunquam tamen est scurra. Sic Prophetæ nonnunquam sunt dicaces in idololatrias. Huic virtuti sunt contraria vitia duo, Agrestitas, & Scurrilitas.

Agrestitas *ἀγροῦτης*, est inhumana & intempestiva ioci, risus, honestæque animi recreationis, vel virium corporis refocillationis recusatio & fuga. Vti enim plorandi: ita & ridendi tempus nonnunquam est, Ecclesiast. 3. Psal. 126. versu 2. Qui igitur risum omnem & remissionem animi auersantur, & molestè ferunt, nihilque ludicri & iocularis admittere possunt, sunt tum in seipsos sæui, tum etiam in alios agrestes & duri.

Scurrilitas, *βαυολογία*. Est risus iocique aliis mouendi intemperium & immoderatum studium & affectatio. Hoc autem vitium non tantum in verbis & dicacitate quadam inepta, sed etiam

etiam in gestu, motuque corporis indecoro, quem quis ad risum aliis excitandum adhibet, versatur, quemadmodum ait Thomas in 2.22. quæst. 148. art. 6. Denique facetias captant scurræ, ut ait Anselm. in Ephes. 5. vers. 4. sed ineptas & inurbanas, dum & modum non seruant, & nimio placendi aliis studio honestatem & decorum negligunt. De hoc vitio Plutarchus legendus in lib. De garrulitate.

Affabilitas, ἀπεροσμησία vel φιλία illa, quæ in reliquis nostrarum cum aliis hominibus congressionum partibus & actionibus versatur. Est autem non tantum facilis ad nos adeundos via & accessus patens, qui à nobis præbetur: sed etiam suavis & iucunda aliis nobiscum communicandi facultas, quod neminem offendere vlla in re studeamus. Hanc nos Galli *Courtesiam* vocamus, quod in curialibus & Aulicis hominibus hæc virtus maxime cerni soleat. Hæc igitur virtus omnia, quæ in aliis vtcunque probari & tolerari possunt, tolerat in congressu: quæ vituperanda sunt, modestè reprehendit, quod neminem à se arcere, neque cuiquam molestus esse is velit, qui affabilem se præstat. Hanc virtutem iustitiæ partem constituit Thomas in 2.22. quæst. 114. Contrà Aristoteles eam superiori virtuti, id est. Urbanitati annexit, lib. 4. cap. 8. in fin. & meo quidem iudicio, rectius. Huic autem virtuti duplex vitium opponitur, Morositas, vel Nimia gravitas: & Adulatio, de qua in præcepto nono.

Morositas, ἀπεροσμησία. Est autem cum vel nemini nos accessibiles & faciles præbemus, nimia

T

quadam & intempestiva grauitate: vel non iis, quibus liberè patere debemus pro ratione humanitatis, vinculi, vel muneris nostri. *συμνότης* quidem & grauitas à nobis seruanda est in omni parte vite, quam etiam in Senibus & Pasto-ribus maximè commendat Paulus, Tit. 2. vers. 2. modò illa non sit nimia: vel in morositatem nò degeneret neque defleat. Illud enim, quod dicitur *μηδὲν ἄγαν*, cum vbique locum habere debet: tum maximè in hac grauitate moderanda: quæ faciliè labitur in vitium.

Æquabilitas *συμφέρησις*, est superioris virtutis pars quædam. Est autem virtus quæ ad alterius mores tolerabiles sese demittit, & honestè accommodat, conseruandæ alendæque charitatis, & mutuæ societatis gratia.

Pertinacia *αὐθαδέια* huic opponitur. Est vel priuata animi sententiæ, vel specialis vitæ generis, & ab aliis eiusdem vocationis hominibus differentis obstinata, & *ἄλογος* defensio atque retentio. Qui tales sunt, *ἰδιογνώμονες* ferè, non autem *κοινογνώμονες* cerni solent, quia proprio sensu, vt loquuntur, sunt addicti, homines sibi plurimum arrogantes, & superbi.

Cōcordia *συμφωνία* & *ὁμόνοια*, Est effectus pulcherrimus vti & reliquæ virtutes quatuor, quæ sequuntur, superiorum animi *διαθέσεων*, quæ proximè sunt explicatæ. Est autem & animi & sensus & orationis ipsius multorum inter se consensio, nihil Dei præceptis contrarium, & ab iis alienum fouens & defendens. Aliàs enim coitio, siue cōiuratio est, si plures quid Deo aduersum conspiratione inter se quadam facta tuentur,

tur,

tur, & probant, Isa. 8. vers. 12.

Discordia est animorum sententiæ & orationis in re, in qua consentire plures debuerunt, dissensus à charitate Christiana dissidens.

Benevolentia *ἔνδοξα*. Est animi nostri charitas siue affectus, quo etiam ignoto & absenti, id est, ei quem nunquam vidimus, bona esse volumus, & desideramus tum propter communem nostram in omnes homines charitatē: tum propter ipsius absentis egregiam virtutem, & Dei donum, quod nobis innotuit, & in eo honoratum esse cupimus. Aristotel. lib. 9. Ethic. cap. 5. Thomas autem in 2. 2^a. quæst. 27. art. 2. sic ait, Benevolentia est actus simplex voluntatis, quo volumus alicui bonum etiam non præsupposita vñione mutui inter illū & nos affectus. Sepe enim iis sumus beneuoli, qui nos non norunt, ac ne quidem sciunt nos esse in mundo natos.

μισανθρωπία & Timonianus animus, est affectus, qui hominis etiam ignoti perniciæ & malo delectatur. Itaque etiam ei, quem nunquam vidit, malè precatur, & malè esse cupit. Id quod ab hominis humanitate planè alienum est.

Amicitia, *φιλία*. Est mutuus & reciprocus duorum inter se affectus, quantus maximus esse potest, ex mutua & honesta consuetudine atque cōmunicatione primū ortus: postea mutuo pacto & speciali vinculo vltro citroq; in Dei gloriā testatus, & in totius vitæ durationē & tēpus vtrunque confirmatus & promissus. Has omnes in definitione conditiones addidi, tum vt ab amore, tum vt à benevolentia distinguatur amicitia: tum etiam vt amicitia ipsius origo, cau-

T. ij.

sa, & effecta declarentur. Distinguitur igitur ab amore amicitia, quod amor est naturalis quidam affectus, sæpe ex nulla causa ortus, quæ nobis ipsis sit nota, sed tantum ex quadam animi tacita delectatione & propensione in hoc potius accensus quam in illud. Vnde ille est sæpe bruis affectus, uti & quod quosdam non amamus. Nō amo te, Sabidi, nec possum dicere quare: Hoc tantum possum dicere, non amo te. At amicitia suæ in alium propensionis & affectus istas causas semper affert. Et quod Bernard. Sermo, De vita & quinque sensib. quintuplicem amorem facit Pium, Iocundum, Iustum, Violentum, Deutum, non obstat, & aliò pertinet. Distinguitur quoque à benevolentia amicitia, quod ethi vtraque est erga nobis similes, & per consequens erga homines, non autem erga bruta animantia: tamen benevolentia erga eos est, quibuscum nullam antea consuetudinem habuimus. Amicitia autē tū ex veræ virtutis, quæ in alio elucet, æstimatione: tum etiam ex conuictu & consuetudine contrahitur. Vnde Aristot. lib. 8. Ethicor. cap. 12. ἐν κοινωνίᾳ ὅτι πᾶσι φιλία, ait, Postea non est semper in benevolentia amor, sed sæpe ex vna tantum parte apparet. At in vera amicitia, semper est reciprocus & mutuus inter amicos affectus. Deinde in amicitia pactum aliquod inter eos, qui sunt amici, mutuū intercedit, in quo testatur vterque suum in alterum votum. Denique effecta amicitia sunt maxima, uti affectus ipse maximus & summus in ea est. Nā quanta maxima bona ab homine homini exoptari possunt, tāta sibi mutuò exoptāt veri ami-

ri amici, non aliud spectantes, quam Dei gloriā, & mutuæ illius & specialis charitatis, quam inierunt, perpetuam conseruationem, atque accessionem. Est enim amicitia summum & præcipuum charitatis effectum.

A'φιλία potius, quam ἔχθρα, est amicitia contraria. Est autem cum quis nullū huiusmodi cū nemine, etiam optate, & querente affectum induere potest, ex peruersa tanti amoris auersatione & contemptu.

Placabilitas χαπάλλαξις & συγγνώμη. Est offense atque iniurię nobis factæ facilis & ex animo deletio & obliuio propter Dei præceptum, & in pristinam, cum eo, qui nos offendit, amicitiam reditio atque redintegratio.

Implacabilis autem animus illi cōtrarius est, & ab homine Christiano prorsus alienus. Atq; de præcepto sexto hæctenus.

CAP. IIIL.

Definitiones virtutum, & vitiorum quæ ad septimum præceptum referuntur.

Honestas publica σεμνότης, quam commendat Paulus, 1. Timoth. 2. v. 2. Est morum castitas, id est, sanctitas, & disciplina Verbo Dei consentiens, quæ in rebus externis & publicis legibus sancita est, & in omni ordinum genere apparet.

Huic contraria est ἀπαξία, quam idem Paulus 2. Thes. 3. damnat. Est autem externa vitæ dissolutio.

T. iij.

solutio, quæ vel in singulis: vel in toto ipso Reip. ordine apparet, manetque impunita, qualis fuit viuendi ratio Sodomis, & est vbiunque externa disciplinæ honestas inter homines nulla viget.

Sanctitas coniugij quam Paulus 1. Thessalon. 4. vers. 3: & 4. commemorat, est finis huius præcepti, cui sanctitati reliquæ virtutes, quæ sequuntur, subseruiunt, quod partem tantum vitæ, aut corporis nostri aliquam ad honestatem informant, & puram conseruent. Ex his autem virtutibus prima est

Temperantia *σωφροσύνη* dicta, tanquam *σώφρων* quemadmodum scribit Aristoteles. Hæc Cardinalis virtus appellatur, sicut & Iustitia & Fortitudo, & Prudentia, quod ei plures aliæ virtutes, velut sociæ, aut ancillæ subiiciantur & famulentur.

Temperantia igitur est virtus quæ animi nostri motum & affectionem in voluptatibus corporis appetendis, fugiendisque, quantum Dei præceptum iubet, regit & moderatur. Ergo non tollit, adimitque temperantia sensum omnem suauem voluptatis corporeæ: sed eum tantum temperat, ne nos abducat ab officio. Quidam enim sunt affectus, atque etiam voluptates in nobis naturales, quæ non sunt tollendæ, sed potius moderandæ: Quidam etiam sunt & affectus & voluptates in nobis à peccato insitæ profectæ, quæ non sunt regendæ: sed omnino extirpandæ. Quam distinctionem cum ignorarent Stoici grauissimè sunt hallucinati. Omnes enim animi motus damnarunt, ac ex homine stipitem, atque

atque truncum, sublati, damnatisque omnibus animi affectibus, effecerunt. Versatur autem Temperantia in omnibus voluptatibus definiendis, & gubernandis, quæ aliquo corporis sensu percipiuntur: maxime tamen in iis, quæ gustu & tactu corporis sentiuntur, quales quæ in Cibo, & rebus Venereis insunt. Vnde vim illam generalem Temperantiæ spectas Plut. lib. 7. Symposia. cap. 5. pulchrè definit Intemperantiam, his verbis, *ὅτιν ἀκρασία ἐπὶ ἐδωδῶς, πότις, ἀφροδισια, γὰρ ἐστὶν καὶ ὁσφρησὶν ἀσχεχασία*. Item Augustin. lib. 22. contra Faust. cap. 29. Si voluptates eatenus excitentur & sentiantur, quatenus ad reparandam vel custodiendam mortalem hanc vitam pertinet, sunt delectationes honestæ: sin ultra fuerint prolapsæ, sunt libidines turpes & illicitæ. Quatenus autem specialem & propriam Temperantiæ materiam consideramus, quæ est in Tactus & Gustus voluptatibus fræmandis, rectè idem August. lib. 2. De nuptiis. cap. 7. à Temperantia usum & motum genitalium membrorum moderari scribit. Itemque rectè Aristotel. lib. 3. *ἠθικ.* cap. 10. Versantur, ait, in iis voluptatibus temperantia & intemperantia: quarum reliquæ participes sunt animantes: Illæ verò maxime sunt, quæ in cibo, potu, & coitu sentiuntur voluptates, quas in Problematib. idem ipse & A. Gell. lib. 19. Noct. Atticar. cap. 2. lib. 7. cap. 6. homini cum brutis animantibus communes esse docet. Aurium autem voluptatem, quales ex Musica, aut oratione eleganti percipitur: item oculorum aut olfactus delectationes reliqua animantia ferè neque consecretantur, neque cu-

T. iij.

rant. Vide Thomam in 2.2^a. quæst. 141. & sequi.
Huic autem virtuti opponuntur, Stupiditas, &
Intemperantia.

Stupiditas ἀγαιθησία est earum Voluptatum,
quas Deus homini ad se, suamque hanc vitam
tuendam iniecit, vel nullus, vel hebes & obtu-
sus sensus: quem qui amisit vel corpore sanus
non est, vel saltem animo, quia vel non habet
integros sensus corporis, vel syncerum animi
iudicium.

Intemperantia, ἀκρασία est immoderatus vo-
luptatum corporis cum adsunt, vel cum haberi
possunt, usus & appetitus: vel nimis, quod eæ ab-
sint, iisque minimè fruamur, dolor, & tristitia,
Iam ad alias virtutes veniamus, quæ sunt annexæ
temperantiæ.

Sobrietas Νηφαλιότης, etsi generaliter accipi
potest, tamen quando distinguitur ab Abstinen-
tia, dicitur Sobrietas esse moderatio vini inebriantis,
mentem turbantis, & ad lasciviam nos
vocantis. Huic opponuntur Vinolentia, Crapula,
Ebrietas.

Hæc autem tria vitia penè sunt eadem, differunt tantum ut causa & effectus, quod Crapula
& Vinolentia sunt Ebrietatis causæ.

Est Vinolentia, οἶνος, Petro οἶνοφλυγία. 1. Petr.
4. vers. 3. immoderatus vini appetitus, vel prava
bibendi consuetudine excitatus: vel nimia deli-
tiarum conquisitione comparatus.

Crapula, κραμπάλη, siue compotatio, ποτός, Pe-
tro, 1. Petr. 4. vers. 3. est nimia vini, cibi que ingur-
gitatio, & præter usum & vires naturæ sumptio,
siue potatio.

Ebrie-

Ebrietas, *μέθη*, est effectus superioris vtriusque vitij, quia est tum ligamen ipsum rationis, vt aiunt, ex nimia & immoderata vini sumptione & bibitione contingens; tum nimia ipsa vini cuiuslibet assumptio. Luc. 21. vers. 34. Ephes. 5. vers. 18. vide Thomam quæst. 142. 143. & seq. 2. 2^a. Aduersus quam ebrietatem vide pulcherrimum locum apud Rodolphum Gualterum in Homil. in epist. ad Galat. Homil. 50. in cap. 5. v. 20. Peccant enim ebrij in 3. hæc præcepta, Non accipies nomen Domini tui in vanum: Non mœcha-beris: Non furaberis.

Abstinencia, *ἐγκράτεια*, à Paulo *γυμνασία* dicta 1. Timoth. 4. vers. 8. 1. Corinth. 9. vers. 25. Est cibi vel somni ordinarij subtractio ad Dei gloriã, & carnis nostræ mortificationem necessaria, & à nobis obseruata. Quæ enim fit, quasi in ipsam naturam nostram sæuiamus, illa non virtutis: sed pessimi vitij, nempe Crudelitatis in nos ipsos nomine donanda est, qualis fuit veterum quorundam Monachorum. Huic contraria est tum Comeffatio, tum Gula.

Comeffatio, *κώμιν* Petro. 1. Pet. 4. vers. 3. Est autem assidua cibi cuiuslibet, etiam vilissimi, & sæpius quàm necesse sit & expetant vires naturæ, sumptio, quæ vel in cœtu aliorum fit, vel seorsim à nobis solis ob immoderatam voluptatem, quam ex cibo capimus. Syriaca versio ebrietatem & comeffationem ita distinxit, vt ebrietatem *μέθην* ad nimium vsum vini referat: *κώμιν* autem comeffationem ad nimiam carnis sumptionem.

Gula, *λαγνεία*, & ingluuies. Est in cibo, somnó-

ve immoderata, & naturæ atque valētudinis fines excedens, delectatio, sed in cibo maxime. Quæ in re tripliciter peccari docent: in Cibi nimirum Substantia ipsa, si nimum exquisitus est cibus & delicatus. Quantitate, si nimius est, & non ex legibus sumptuariis. Qualitate, si nimum delicioſe conditus sit cibus, qui tunc non cibus, sed Cupedię dicuntur, gallicè *Friandises*.

Temperantię subſerviūt, Verecundia & Honestas, quæ contrarios Temperantię affectus domant in nobis & cohibent.

Verecundia, αἰδώς, Hanc magis affectui cui-dam, quàm virtuti similem esse dicit Aristotel. lib. 4° in 2° cap. 9. Hic autem de Verecundia, quæ honesta est, & secundum Deum agimus: non autem vel de ea quæ tantum est secundum carnem: vel quam eorum pudet, quorum pudere non oportet. Est igitur hæc Verecundia sancta Virtus, quæ turpitudinem omnem Temperantię contrariam fugit. Id quod ipso vultus colore, im primis autem rubore patefacit & declarat. Est igitur testimonium sanę mentis, & synceri iudicij de rebus obscenis, adhuc in nobis permanentis. Hęc maximè est in Adolescentibus: minus in Senibus, propter etatis & sanguinis penuriam. Huic opponitur Inuerecundia.

Inuerecundia. ἀναισχυντία, est turpitudinis vel nullus, vel hebes & obtusus sensus. Quæ res vulnus conscientię & deleti penè in nobis rerum honestarum & turpium spiritualis *αἰσθησις* ostendit. De vtraque vide Thomam in 2.2. quæst. 144. Ansel. in lib. De similitud. cap. 112, 113.

Pudor,

Pudor, αἰσχύνη, est verecūdię potissimus effectus. Est autē eius turpitudinis sensus, qui in nobis restat, testificatio, quę vel rubore vel pallore vultus fit. Nam quidam pudentes erubescūt, quidam pallent. Quanquam Scholastici sic pudorem à pallore (ἄχρῖαν vocant Gręci) distinguunt, vt pudorem dicant pręcedere malum & turpe iam perpetratum. Pallorem autem esse metū & sensum mali adhuc perpetrandi, & nōdum perpetrati. Huic contrarius est Pudor immodicus, & in iis rebus, de quibus minimē est pudendum, quem Plutar. in lib. de eo argumento scripto, δυνάμις vocat.

Pudicitia, à Pudore dicta est, quę eadem esse videtur, atque Castitas, ἀγνότης, etsi Scholastici distinguunt hoc modo.

Pudicitia est, aiunt, ea animi virtus, quę non tantū omnia externa illegitimę veneris signa tollit & abolet in nobis, ne vlla appareant: sed etiam quę omnino cordis & affectus mundi, & à Venere impura immunis signa demonstrat. Itaq; & dicta & facta nostra moderatur, omnesque delectationes auersatur, siue eas videndo, siue audiendo, siue tāgendo capiamus, per quas appetitus ille scortationis irritatur vel prouocatur in nobis. Maximē enim circa Venerea regenda versatur Pudicitia.

Castitas est integritatis tum animi, tum corporis nostri & ab omni coitu illegitimo puritas: denique ab omni commixtione, quę pręter vel fidem à nobis datam, vel Dei pręceptum fieret, integritas & conseruatio, I. Corin. 7. vers. 34. quanquam lib. I. De ciuitate Dei, August. cen

set etiam eam castam esse dicendam, quæ corpore polluta est, sed inuita. Ergo triplex est Castitas, Maritalis, quæ in coniugio seruari debet à coniugibus: Vidualis, quæ à vidua: & Virginalis, quæ à virgine custodiri debet, donec illis omnibus ex Dei lege honestè nubere liceat. De vtraque virtute Thomas in 2.2æ. quæst. 115.

His duabus virtutibus opponuntur, Impudicitia, & Immundicia.

Impudicitia, *ἠμωδία*, vel *ἀνιχνεύσιμος*, nomine sæpe appellatur: sæpe *ἀναρχνύσιμος*, quæ quid sit, ex superiori definitione, quæ de Pudicitia allata est, intelligi facillè poterit. Est autem quæ inhonestæ libidinis intus ardentis signa aliqua profert externè, vel dictis vel factis. Vnde omnes gestus inhonesti, & nictus oculorum Veneris conciliandæ gratia coniecti affectationes mulierû, stultiloquia, & sermo putris & obscænus, quem Paulus *σαυωδὴν* appellat. Ephes. 4. vers. 29. & 5. vers. 4. sunt huius impudiciæ species, & partes, & effecta turpissima.

Immundicia, *ἀργαδιότης*, est omnis pollutio corporis nostri per coitum illegitimū admissa. Est multiplex, vt in explicatione huius præcepti docuimus. Est enim Coitus cum Dæmone: Bestialitas coitus cum bruto animanti: Sodomia, Incestus, Adulterium, Raptus, Stuprum.

Sequitur Honestas, quæ est altera temperantiæ famula, & illius velut in animis nostris obfetrrix. Nam illi nostros animos præparat, dum obiter affectus rationi contrarios ex animis nostris euellit iam insitos: aut ne inserantur, obstat & impedit.

Honestas

Honestas versatur in externis rebus regendis, & iis quidem aliis, quàm quas pudicitia, vti diximus, moderatur. Itaque honestas hæc versatur partim in Vestitu & cultu corporis, Ornatus dicitur: vel in Ludis & Iocis lasciuis tollendis, Grauitas.

Honestas *σεμνότης*. Est autē quæ externa quædam moderatur & tollit, ex quibus Veneris illicitæ appetitus vel excitatur, vel fouetur in nobis.

Ornatus *κοσμιότης*. Est vestitus cultusque corporis, qualis nos pro ratione personæ decet, moderatio, ne quid sordidum vel lasciuum vel affectatum in eo insit, vel appareat. Peccatur enim in eo genere variis modis, & multa sapissimè fiunt præter decorum, præterque sexus, aut personæ nobis à Deo impositæ rationem, quibus etiam fratres offenduntur. Peccatur enim vel in vestium nimio Pretio, Nitore, Forma, Ornamentis & Mollitie, id est, & additione varia, quæ illis adiicitur. Neque enim sordes in vestitu nostro esse debent: neque etiam in eo exquisitum quiddam, & præter decorum sectandum. De qua re sunt præclarissima etiam M. Tullij præcepta. Sed Pauli potius & Petri sanctissimorum Christi Apostolorum 1. Tim. 2. 1. Pet. 3. atq; adeo ipsius Isaia, Prophetæ Dei Isai. 3. videat Thomam qui volet 2. 2^a. quæstio. 169. Huic virtuti contraria sunt vitia Sordes & Luxus.

Sordes *βαρανσία* est nimia in honesto, & qui nos decet, corporis vestitu tuendo supinæque negligentia, vel ex auaritia orta: vel ex propriæ

Cap. 4.

ETHIC. CHRIST.

dignitatis contemptu. De hac ipsa agit Aristot.
tum lib. 4. tum lib. 7. Ethic.

Luxus & Profusio *Ἀσυνία*, est nimia cultus,
vestitusq; corporis nostri cura vel etiā sumptus
in eo nimius. Hæc autem variis ex causis oriri
potest: vel ex ambitione, vel ex turpi libidine
atque placendi studio.

Gravitas in ludis & iocis est, quæ in vtrisque
nihil lasciui & impudici habet: sed nec in vlla
animi nostri recreatione quicquam immundi
& turpis esse finit.

Proteruita *Ἀσέλγεια* huic videtur contraria.
Est autem cū in vtrisque aliquid ad inhonestam
venerem excitandam, vel ad excitatam
fouendā dicimus, facimūque lubentes, quasi ab
a priuatiua particula & *σέλγιν* quod est splēde
re, quod tales minimè honesti vel lucidi, sed sem
per foetidi, & sordidi esse soleant. In epistola
ad Galat. cap. 5. vers. 19. Syriaca versio conuertit
ἀσέλγειαν Fœtorem. Bernardus, Dolor, ait, con
tinuus est cordi meo, quod nonnullos tam pra
uos ad leuitatem, ad risum, & ad scurrilia verba
tam faciles video. Atque hæc ferè sunt vir
tutes, & vitia, quæ ad hoc præceptum sextum
pertinent.

CAP.

CAP. V.

Definitiones virtutum, vel vitiōrum, quæ ad octauum præceptum referuntur.

VENIAMVS ad octauum præceptū, in quo maximè Iustitiæ Commutatiuæ, quæ dicitur, partes versantur & spectari solēt. Est autē iustitia hæc à Græcis propterea nominata *συναλλακτική*, quòd ἐν τοῖς συναλλάγμασι, id est, in contractibus hominum & commerciis, eorūque iure conseruando eluceat & laboret, atque ab iis omnem iniuriam arceat. Contractus autem aut sunt Commercium, aut Maleficia. Commercium est duorum, pluriūve voluntaria inter se pactio, atque conuentio siue re, siue verbis inita & cōtracta ad mutuæ hominum societatis conseruationē inuenta. Maleficiū est vnius, vel pluriū in vnum quendam vel plures inuitos & non assentientes factum & communicatio. Hæc maleficia sunt aut Claustra, quæ fiunt clanculum, vt furtū: aut Violenta, quæ aperta vi fiunt vt vis ipsa & iniuria. Est igitur iustitia commutatiua, voluntas quæ nulla personarum ratione habita ius suum cuique arithmetica proportionē tribuit, vt rei tantum cuique restituatur, quantum illis ab altero ablatum est. Hæc igitur iustitiæ species Arithmetica proportionē, quæ æquales rei partes simpliciter spectat, in iudicando & contrahendo sequitur. Distributiua autem, de qua iam diximus, Geometricam

potius proportionem spectat, quæ proportio personarum respectum, qualem oportet, in iudicando ac distribuendo habet. De hac Arist. lib. 5. ethic. M. Tullius in Officiis, Ambrosius etiam & Thomas in 2. 2æ. quæst. 61.

Commutatiuæ iustitiæ opponitur per priuationem quidem iniustitia, Actionis vero ratione, Per defectum, fraus: quæ Per excessum, caret nomine, Profusio nominetur. Hæc iustitia primum in ipsis Magistratibus & in foro consideretur: deinde in priuatis, qui inter se contrahunt, atque in eorum pactionibus seu contractibus.

Quæ forensis est, spectari debet & in Iudice ipso, Aduocato, Teste, & Reo, de quibus etiã in sequenti præcepto agetur. Sed in Iudice imprimis, qui syncerè iudicia exercere debet, atque in nullam partem declinare: sed cuique, quod suum est, tribuere. Iudicia enim Dei exercet, non autem hominum ut est 2. Chron. 19. Deuter. 1. Huic iudiciorum synceritati opponitur iudicis fauor, & ignorantia, tum facti, tum iuris, & odium, cõcussio, & huiusmodi infiniti penè animi affectus vitiosi. Fauor est animi nostri præter officium in alium beneuolentia & propensio, quæ iudicium nostrum rapit & excæcat in iudicando.

Concussio est pecuniæ ab alterutra parte litigante præter statutum publicum, siue per se, siue per sibi addictas personas exactio vel acceptio facta à Iudice, vel persona publicum aliquod munus gerente siue clam, siue apertè: siue pecunia ipsa capiatur: siue aliud aliquid quod
in

in pecuniam redigi possit Luc. 3. v. 13.

In priuatis personis hæc iniustitia est quatenus quidem ad hoc præceptum octauum pertinet, vel furtum, vel vis siue rapina, vel damnum iniuria datum. Omnibus autem his vitiis contraria est tum bona conscientia, quæ in commerciis nostris & contractibus adhibetur: tum fidelitas, in præstando atque repræsentando promisso.

Bona conscientia est integrum mentis nostræ ex vera charitate iudicantis, & factum nostrum examinantis iudicium, de sincero & scopo, & modo in nostris cum proximo commerciis spectato, & adhibito. Huic autem fraus & Dolus malus opponitur.

Dolus malus (est enim & dolus bonus, unde & bona indoles dicta est, qui minimè est reprehendendus) Est igitur dolus malus, vt Iurif- consulti aiunt, cum aliud agitur, aliud simulatur vel dissimulatur in damnum ac perniciem alterius, & vt re sua priuetur. Anselmo dolus est mentis calliditas in genere. Vide Cicer. lib. 3. de officiis.

Astutia *σύνεσις* huic vicina est. Est autem excogitatio doli ipsius, & fraudis. Bernardi verba sunt aurea sermo. 64. Cant. aduersus huius generis vitium. Ait enim sufficit proinde si capiantur, qui huiusmodi sunt, hoc est, si prodas & deducas eos in medium: quippe quibus apparere, perire est. Non sic cetera vitia, nam manifestè veniunt: manifestè nocent: scientes superant, captiuant reluctantes, quia vi non dolo agunt. Ergo contra huiusmodi apertè sæuien-

tes bestias non inuestigatione opus est: sed frenatione solas has vulpes paruulas, dissimulatrices maximas (quia proditæ iam non nocent) sufficit educi in lucem & capi in calliditate sua. Nam foueas habent. Haëtenus Bernard.

Fraus subseruit, vt scholastici volunt, astutiæ: vt autem ego sentio, illius inuentrix est, ac mater. Itaque peius audiunt fraudulentum homines, quàm astuti, minùsque astutia est per se odiosa, quàm fraus. Est igitur Scholasticis fraus ipsius doli atque astutiæ executio, quæ non verbis sed facto aliquo & actione constat. Itaque illis latior est significatio doli mali, quàm fraudis quòd dolus malus generaliter animi nostri occultationem proximo noxiam denotat, siue verbis, siue rei alicuius gestione interposita, tanquam velo adhibito, fiat à nobis. Fraus autem est sensus atque animi nostri obscuratio, facti alicuius dissimilis velamento, in damnum proximi obiecta: veluti si lautè excipiam quem fallere postea cogito, fraus est: Si blandè alloquar, dolus est ex istorum sententia. Ergo verò fraudem damnum potius ipsum, quod dolo malo datur, dici Latine loquentibus affirmo. Thomas in 2.2æ. questio. 77.

Fidelitas est dictorum promissorumque constantia. Infidelitas est inconstantia, cui adiunctæ sunt, & Leuitas animi, & Vanitas. Leuitas, per quam facile & sine vlla, vel sine probabili ratione à pactione discedimus.

Vanitas, per quam temerè plus de nobis nostrisque opibus, quàm in iis est, præsumimus & pollicemur.

Deinde

Deinde verò longius progredimur, adeò vt fraudibus semel assuefacti, animum nostrum proximi fraudandi nullo iam velo honesto obiecto telemus: sed apertè nos ipsos prodamus. Hinc tria illa oriuntur, Furtum, Vis, siue Rapina, & Damnum iniuria datum, quod tamen à superioribus quodammodo dissimile est.

Furtum est rei alienæ inuito domino, nulloque magistratu iubente, vel permittente iure contrectatio facta. Quæ si in re sacra fit, est Sacrilegium: si in re & pecunia publica est, Peculatus: si in Priuata est furtum, vel quod est manifestum, vel non manifestum.

Rapina siue vis, est rei alienæ vel etiam suæ, ablatio vi facta & iure prohibete. Vis autem est duplex. Publica, nempe arma, vel hominum coetus collectus: Priuata, veluti pulsatio, ictus inflictio vel alapæ impactio. De his Iurisconsulti sunt consulendi in Rubricis de furtis. De vi ad legem Iuliam, de vi Publica & Priuata, & Thomas in 2.2æ. quæst. 66.

Damnū iniuriā datū est, quod nō animo lædendi, sed huiusmodi incogitantia, quam neque prudens hominis ratio, neque ius ipsum mutua inter homines societatis, neque lex ipsa excusat, datum est proximo, veluti si quis cædens arborem rami à se cæsum ita proiciat, vt aliquem transeuntem, & à se non præuisum vulneret vel lædat. Hoc damnum lege Aquilia de dāno iniuria dato in iure ciuili Romanorum vindicatur, quia culpā non quidem accipientis, sed dantis infertur. In quo damno culpa etiam ipsa distinguenda quoque est. Alia enim est lata, a-

V.ij.

lia latior, alia latissima, quæ dolo malo æquiparatur.

Plagium est hominis, siue liberæ, siue seruilis conditionis surreptio, aut occultatio, & detentio iniusta. Tit. in iure ciuili, ad leg. Flauiam De Plagiariis. Paulus I Timoth. v. 10.

Virtutes quoque hæ, huic octauo præcepto subseruiunt, quæ etiam in indice demonstrantur, è quibus prima est

Liberalitas. Philosophis Εὐδαιμονία, potius ab ingenio illius qui habet, quàm à materia & fine dicta. Est autem ea animi virtus, per quam pecunias nostras damus quibus oportet, & quomodo oportet, non spe recipiendi totidem, aut alterius mercedis: sed solius præcepti & gloriæ Dei respectu, & affectu proximi sublenandi. Sed in accipiendis quoque cùm oportet pecuniis, & nō accipiendis versatur. In mediocribus pecuniis dandis dicitur Liberalitas. In magnis autem opibus effundendis & communicandis, quales habuit Salomo rex, dicitur Magnificentia, à Græcis Μεγαλοπρέπεια.

Liberalitati igitur opponuntur duo vitia, Prodigalitas, & Auaritia.

Magnificentia autem, Sordities misera, & Ostentatio, profusioque furiosa. De his Aristotel. lib. 4. ethic. & Thom. in 2. 2æ. quæst. 117. & 134.

Prodigalitas, ἀσώτεια, est nimia & inconsiderata pecuniæ profusio, quæ funestum bonorum suorum exitum tandem facit & furiosum.

Auaritia, ἀνελδοδερία Aristoteli, πλεονεξία aliis, φιλαργυρία Paulo dicta. Est nimium nostrum, siue ex diffidentia quadam de Dei promissionibus,

bus, siue ex ipso pecuniæ amore in pecunia acquirenda, siue conseruanda, & non danda studium. Auaritia enim ab auro & auere dicta est, Hebræis *בִּישַׁף* *Beisaf*, quæ vox à concupiscendo deducitur.

Huius variæ sunt species, quas D. Hemingius ex Stobæo est persecutus, & nos quædam in ipsa expositione præcepti diximus, quæ nihil necesse est hic repetere.

Habet igitur Auaritia ferè has species *ἀπορρητική*, Lucri cupiditatem insatiabilem: *φειδωλία*, Tenacitatem, & nimiam Parsimoniā: *φιλαργυρίαν*, Amorem pecuniæ collectæ: *κίβδηλον*, Sordides, qualis cucumeris sectio, quæ in Prouerbiū abiit, vide Thomam in 2.2æ. quæst. 118.

Αἰχμαλωτική, est ea, quam Auaritiam Anselmus vocat & definit insatiabilem amorem habendi in epist. ad Roman. Paulus ipse *πλεονεξία* appellat, cap. 1. v. 29. Semper auarus eget, certum voto pete finem, inquit ille.

Huic verò contrarius est Animus sua sorte contentus, quam Paulus *ἀντάρκειαν* vocat, 1. Timoth. 6. versu 6. quæ, vt ait Paulus, magnus est quæstus, si cum pietate sit coniuncta. Est autem eius opum mensuræ, quam Dominus dedit, grata & cum gratiarum actione coniuncta acceptatio, & in ea quasi sufficienti sibi copia quies animi, quæ, vt eas maiores accumulet, neque impium, neque iniustum, neque indecorum quicquam vult, aut molitur.

Tenacitas *φειδωλία*, est metus vel dolor vllius omnino pecuniæ in re honesta, & necessaria effundendæ: vel quantum satis est, conferendæ,
V.ijj.

qualis illa est quam damnat Paulus 2. Corinth. 9. vers. 6.

Huic contraria est Parsimonia honesta, quæ alio nomine videtur à Latinis dicta Frugalitas, à qua frugi homines etiam appellati, quam Tullius 3. Tusc. *σεφρόνεια* dicendam censet: Græci verò *χρηστότητα* potius nominant. Inde frugi homines *χρίσιμοι* dicti. Est autem frugalitas moderata, & qualis oportet, pecuniæ rerumque aliarum ad hanc vitā necessariarum cōservatio & earundem, & quantum oportet, & quando oportet infusio. Itaque frugalitas & parsimonia honesta quædam expēdit: quædam etiam cōservat & patremfamil. non solum condum facit, sed etiam promum. Cauendum tamen, ne quandoque tanquam frugi laudetur avarus, ut ait ille.

Φιλαργυρία, est inutilis coaceruata & congeste pecuniæ custodia ex auido ipsius amore, qualis ille infelix Euclio apud Plautum in Aulular. & quales illi, quos describit & perstringit Horat. Satyr. lib. I. Satyr. I. Hanc damnat acerrimè Paulus, 1. Timoth. 6. vers. 10. Hi monedulis sunt similes, quæ aurum congerunt & asseruant, quoniam nunquam ipsæ utuntur.

Huic virtuti contraria est Cōmunicatio *κοινωνία*. Est autem ea animi nostri voluntas, per quam aliis nostras opes, cāsque opes, quæ nobis ipsis sunt necessariae, lubēter tamen & benévolo animo quibus oportet, quantumque satis est cōmunicamus. Qui verò sua cōmunicant aliis more Calabri hospitis, quod quæ donant pro derelicto habeant, atque dicunt, Vescere fodes,

des, vt lubet, hæc hodie porcis comedenda relinques, certè præclaro communicationis nomine non sunt ornandi. Ait enim ille,

Prodigus & stultus donat. quæ spernit & odit.

Κυβία, Sordes. Est morosissima cuiusque rei nostre, illiusque partis retentio, & petitio, adeò vt ne corrigiam quidem calciamenti, nec aciculam amittere sine expostulatione & querela possimus.

Huic verò contraria est ἀγαθωσύνη, Bonitas, à Paulo commemorata, Galat. 5. vers. 22. Est autè animi lenitas, quæ de iure suo remittit, atq; ei, à quo quis iniuria afficitur, vel re sua priuatur, etiam benigna est, donat & condonat.

Magnificencia, μεγαλοπρέπεια. Est quæ magnos & non vulgares, vel mediocres sumptus, quando, & in quibus rebus oportet, lubenter ad Dei gloriam facit, quemadmodum Dauid & Salomon, in exornando Hierosolymitano Dei templo. Hæc verè regia est virtus, non priuatorum hominum. Vti frugalitas in priuatis laudatur potius, quàm in Regibus, quemadmodum pro rege Deiotaro præclare docet M. Tullius. De hac multa sunt eiusdem Ciceronis præcepta, lib. 2. De officiis: & Aristot. lib. 4. Ethic. cap. 2. Inter quæ illud quoque est, esse magnifici domum pulchrè extructam habere. Quod tamen irridet ille, qui sic scribit:

*Quod pluris nulli est, quàm domus emptæ tibi,
Hæc animo magno credis, te, Quinte, parare.*

Falleris: hæc animus, Quinte, pusillus emit.

Huic cōtrarius est partim Stultus ἡλίθιος & ostentator: partim Μικροπρεπής, immanè sordidus.

Ostentator & ἡλίδιος est, qui opes magnas præter dignitatem, & quibus in rebus minimè opus est, expendit, ut in pila palmaria exornanda. Sic qui rex Citharædo dat magnas opes, est stultus: itē qui in personas viles, quales sunt histriones, & iocularii, multoq; magis qui in Lenones magnā pecuniæ summam congerunt, ij sunt stulti, ut appellat Horatius. Talis fuit M. Antonij filius, de quo Plutarch. in Antonio. Sed & qui suas opes superbè ad sui ipsius, non ad Dei gloriam ostentat, est vanus, & ἡλίδιος, qualis Ezechias, in eo quod Isa. 39. commemoratum est.

Sordities immanis, μικροπρέπεια. Est in Rege & opulētissimo quouis homine illiberalis parsimonia, vel pecuniæ congestæ custodia, cum eam necessitas expendere iubet: qualis in Perseo ultimo Macedonum rege fuit, de quo Plutarch. in Paulo Æmilio.

Superioribus autem virtutibus subseruiunt, aut etiam eas superant, Benignitas, Misericordia, cuius species est Hospitalitas, Eleemosyna, Lætitia de alieno bono, Gratitude, Labor, atq; honesta occupatio.

Benignitas χρισότης, vel beneficentia, Galat. 5. vers. 22. Est animi affectio quæ propter Dei præceptum gratis sua tribuit cuilibet egeno, & quicquid potest egenti, etiam non petenti, libenter largitur, Anselmus. Thomas in 2. 2. q. 31. Tull. lib. 1. De officiis, Beneficentiam Scholastici etsi actum esse charitatis sentiunt: specialiter tamen referre & restringere videntur tum ad eos qui nobis sunt chari, tanquam amici & cognati:

gnatitum etiam qui sunt egētes, & inopes. Lactant. lib. 6. cap. 11. Beneficentia nulla est, ubi necessitas non est. Nam postea eleemosynam volunt latius diffundere nostram charitatem, nimirum erga omnes homines in vniuersum. Differt verò benignitas à liberalitate, ea ratione quòd liberalis etiam in non egētem & inopem confert. Benignus tantum in egenum, sed amicum, vt aiunt illi. Differt item à misericordia, quòd benignitas nunquam est, nisi rei alicuius reali communicatione, imprimis autem pecuniæ collatione egeno subueniamus. Misericordia verò est sæpe in nudo affectu & commiseratione, quia nihil cōferre possumus, vt cū opibus destituimur, quibus egeno succurramus, quemadmodum Ioannes & Petrus, vt est Act. 3. vers. 6.

Huic videtur contraria nimia sollicitudo de futuro, vel crastino: item ficta charitas, quæ tantum est in lingua, nihil autem re ipsa præstat. Hanc autem damnat Ioan. 1. epist. cap. 3. vers. 18.

Misericordia, ἀνδραμία, est alienæ miseriæ in corde nostro, ex serio charitatis sensu, compassio, cui vtique, si possumus, subuenire cupimus. Sic August. lib. 9. De ciuitate Dei, cap. 5. Hæc à Stoicis in vitio ponitur, vt docet Tullius 3. Tuscul. quanquam iidem vtilem esse aiunt ad opem ferendam, & calamitates indigorum subleuandas, Cicero, 5. Tuscul. Scholastici ex Aristotele eam neque Theologicam, neque intellectiuam, neque Moralem virtutem esse censent, sed tantum laudabilem quendam animi impetum &

Paulus tamen Domini nostri Iesu Christi Apostolus, Coloss. 3. vers. 12. Ephes. 4. vers. 32. nō tantū vnam quandam de virtutum numero esse docet: sed etiam summam virtutē, & infinitarum aliarum fontem & matrem. Cuius sententia longē verissima est. Misericordia igitur, ait Bernard. epist. 12. non indicat, sed afficit: non nititur discussione, sed erga omnes in vniuersum homines, quos quacunque ratione miseros & afflictos videt, affectu ducitur & mouetur, vt illis succurrat, siue dignos, siue indignos. Quo sensu illud Anselm. in Matth. 5. accipiendum est, Oportet misericordiam addere iustitiæ, vt non solum faciamus proximo, quod iustum est: sed etiam plus, quā iustum est. Hoc enim opus est misericordiæ, vt quis à miseria liberetur. Culpa tamen in delinquente non tam misericordia, quā indignatione digna est. Itaque misericordia propriē non est in malo culpæ probando: sed in eo ex compassione lapsus condonando & deplorando. Nemo enim, inquit Tull. 4. Tuscul. parricidæ aut proditoris supplicio misericordia commouetur. Itaque ex præcepto Christi, dat misericors, & succurrit si potest, omni petenti, atque afflicto, Luc. 6. vers. 30. & 36. siue noto, siue ignoto nobis. Id quod latiùs patet, quā illa Philosophorum liberalitas. quæ virtus dicitur. De hac vide Paulum Galat. 6. Thomam in 2. 2æ, quæst. 30.

Eleemosyna ἐλεημοσύνη. Est misericordiæ actus exterior, id est, qui se alicuius opis vel corporalis vel spiritualis præstatione erga afflictū profert & patet facit. Est enim eleemosyna, vel
Corpo-

Corporalis, vel Spiritualis, quia vtrique nostri parti conferri potest. De hac infiniti sunt veterum libri, imprimis autem præclara est & luculenta Augustini disputatio in Enchirid. cap. 70. & seq. vbi nos diximus. Lactant. lib. 6. cap. 11. 12. 17. Thomas in 2. 2^a. quæst. 32. M. item Tullij Ciceronis. lib. 2. De officiis. Immanis autem est illa Manichæorum hæreticorum sententia, qui panem mendicanti, etiam fratri Christiano & supplici, dandum esse negant, vt scribit August. Contra Adimant. cap. 17.

Vtrique virtuti opponitur, ac Misericordiae quidem Nemesis inhumana: Eleemosynæ autē durities & barbaries cordis humani. Itēque pauperis expilatio.

Nemesis, *νέμεσις* inhumana siue *ἀσέπεια*, quam intellexisse videtur Paulus, 2. Timoth. 3. vers. 3. Est autem quæ de alieno commodo & felicitate cruciatur: aliena autem calamitate & damno delectatur.

Pauperis expilatio, de qua sæpe Propheta, est, cum egenti etiam sua vel vi vel fraude adimuntur.

Hospitalitas, est non tantum eius peregrini, cum quo amicitia nobis contracta est, vel vinculum necessitudinis intercedit: sed etiā cuiuslibet ignoti humana & comis in nostrum tectū exceptio, conuictus & dimissio, qualis in Abrahamo fuit, & laudatur ubiq; in Scriptura, maximè autem Hebræ. 13. Inhospitalitas illi contraria est.

Læticia de alieno bono. Est virtus homine Christiano maximè digna, quæ *Æmulationi*, si-

ue Inuidiæ contraria est. Est autem syncerum animi nostri gaudium cum gratiarum actione, quæ Deo fit à nobis, propter alterius vel noui cōmodum & fœlicitatem, vel recepti iam boni incrementum & accessionem.

Æmulatio ζῆλος duplex est, inquit Tull. 4. Tuscul. Nam & in laude & in vitio nomen hoc ponitur. Æmulatio, quæ est virtutis alienæ imitatio laudanda est, de qua Paul. 1. Corinth. 12. v. 31. quia neque superiori, neque vlli virtuti aduersatur, neque de illa nunc agimus: sed de ea tātum, quæ vitiosa est, quam Cicero Inuidiam melius dici putat, vulgò tamen inuidia vocatur.

Inuidia, φθόνος. Cypriano in lib. De liuore & inuidia, Liur dicitur: est ægritudo animi, si eo, quod concupiueris, alius potiatur, ipse carcas. Cicero. Alij sic, Est animi tristitia de alieno bono, quod illi vel lucrum, vel gloriam affert Plutarchus in lib. de Curiositate distinguit φθόνον, id est inuidiam, & ὀφθαλμοπικρίαν gaudium de alienis malis. Inuidia ait ὀφθαλμοπικρία ἐπὶ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς, id est, inuidia est dolor propter aliena bona. Vnde illud rectè ab Horatio dictum est,

Inuidus alterius macrescit rebus opimis.

Anselmus in Roman. 1. & Galat. 5. duas illius partes constituit. Nimirum siue quis, quod ipse est, alium esse nolit: siue ipse esse velit quod alius est id est, alium videns se præstatiorem, id ægrè fert. Quod vtrumque in Pompeio & Cæsare rectè & breuiter est complexus Lucanus:

—nec iam ferre potest, Cæsarve priorem

Pompeiusve parem—

Inuidia enim dicta est à nimis intucendo fortunam

tunam alienam, vt ait M. Tullius. De qua Thomas in 2. 2^a. quæst. 36. Bernard. Sermo. 13. in Psal. Qui habitat. Basiliscus, vt aiūt, venenū in oculo gerit, pessimum animal, & præ cæteris exitiale. Nolle cupis oculum venenatum, oculū nequā, oculum fascinantem? Inuidiam cogitato. quid verò inuidere, nisi malum videre est?

Inuidiæ comes est, nimis accurata & curiosa inspectio alieni, Malitia, & Malignitas.

Inspectio alieni curiosa præcedit inuidiā & sequitur quoque. Est autem cū non iuuandi animo, alienas res diligentius perscrutamur. Id quod damnat Petrus, 1. Epist. 4. ver. 14. appellatque ἀλλοτρίοις σκοπεῖν.

Malitia, κακία. Quanquam κακίαν M. Tullius Vitiositatem potius, quā malitiam verti debere censet, quod malitia certi cuiusdam vitij nomen est: vitiositas omnium. Tuscul. 4. & li. 3. De finib. Ergo malitia est mens & cogitatio nostra, machinans alterum quocunque modo lædere. Huic contraria est ἀβλάβεια, innocentia.

Innocentia est talis affectio animi, quæ nemini noceat, ac ne nocere quidem velit.

Malignitas κακονδεία vel etiam πονηρία, Cicero alicubi, nequitiam vocat. Alij improbitatē vertunt. Est ipsius malitiæ & cogitationis nostræ in proximum noxiæ effectum, quod vel opere, vel voto fit, & demonstratur. Neque enim intra solius cogitationis fines se continet is, qui malignus est, vel nequam, vel improbus, Anselm. in Roman. cap. 1.

Gratitudo ἀχαιρία. Est beneficij ab alio accepti agnitio, quæ & Deum illius boni autho-

rem, & hominem tanquam instrumentum reuerenter habet.

Ingratitudo ἀχαεῖστια cōtrarium illi vitiū est. Est autem beneficij ab alio accepti vel obliuio, vel nō digna pro ratione beneficij & laude merentis gratiarum actio ex contemptu facta. Paulus, 2. Timoth. 3. vers. 4. Hæc est hostis gratiæ, vt ait Bernardus in Sermo, de septem miser. Seneca lib. 3. de Benefic. cap. 2. Ingratus est, qui dissimulat: Ingratior est, qui non reddit. Ingratissimus omnium, qui oblitus est. Bernard. Sermo, De vicio ingrati tud. Non est reprehensibile, quòd instanter petimus: sed planè petitioni negat effectum, quod inuenimur ingrati. Et fortè hoc etiam clementia esse videtur, ingratis negare, quod postulāt. Ergo misericordiæ res est, in hac parte subtrahere misericordiam. Thomas in 2. 2. æ. quæst. 107.

Labor πόνος vel χεῖλη, siue diligentia est serua corporis, animiue nostri ad honestum & concessum aliquod opus, aut studium applicatio, atque in eo strenua occupatio, vt & Deo seruamus, & proximo vtilis simus: ex quo etiam nobis victum quærere, si ita necesse est, possumus.

Pigritia ἀνύοτης siue ἀταξία, quam vocat Paulus, 2. Thessal. 3. Est superiori animi virtuti contraria. Est autem operis studiisque, ad quod vocati, vel apti sumus, vel in totum prætermisso, vel illius negligens & perfunctoria siue remissa functio, & aggressio. Huius sunt variæ species, omnes damnandæ, & homini Christiano fugiendæ. Nam, vel Nullum omnino studium & opus suscipimus & nouimus, hæc est Inertia: vel

Notum

Notum & iam susceptum & probatum, non reperimus, est Desidia: vel Susceptum lentè & frigide persequimur, est Segnitie & Ignauia. Denique inane otium & curiosum verbo Dei damnatur, 2. Thess. 3. Atque hæc totæ virtutes, tū vitia ad octauum Legis diuinæ præceptum pertinent. Accedamus ad nonum.

CAP. VI.

Definitiones virtutum, & vitiorum, quæ ad nonum præceptum referuntur.

Prudens igitur sermo siue conditus, quem Paulus vocat, Coloss. 4. v. 6. primum in virtutum, quæ ad nonum numero præceptū referuntur, locum habet. Est autem prudens in quo lingua mentem non præcurrit, sed contrā mens linguam. Est conditus sermo, qui cum ædificatione aliquid admixtæ honestæ urbanitatis habet & sapit. Denique moderatio linguæ dici debet tota hæc virtus, de qua Iacob. 3. & 1. Petr. 3. vers. 10. & in libro Prouerbiorum variis locis.

Huic opponitur Intemperies linguæ, atque abusus, qui multis modis à nobis committi potest: sed maximè in verbo Otioso & Inani, Stulto, Putri, & Contumelioso. Plura genera addit Bernard. Sermo. De triplici custodia. Lingua enim ne ad verba quidem otiosa & inania nobis esse abutendum docet Christus, Matth. 12. v. 36.

Stultus à Paulo nominatur *μωρολογία*, Ephes.

5. vers. 4. Stultiloquium. Est autem non tantum inanis siue inutilis: sed peruersi, & quo quis merito offenditur, sermonis à sciente facta prolatio.

Putris sermo *σαπρὸς* est, qui cordis ipsius nostri foetorem, & in blasphemis vel obscænis cogitationibus nequitiam, ore ipso & verbis prodit.

Contumelia, à qua contumeliosi à Paulo *ὕβρις*, dicti Roma. 1. v. 30. à Iacobo. cap. 2. vers. 6. *ἀπιδῶντες, βλάσφημοι* ab eodem Paulo 2. Tim. 3. 2. Est ut ait Anselm. dictum vel factum ad alicuius dignitatem, & honestam famam prægrauandam & imminuendam scienter admissum. Alij sic, Est mali culpæ exprobratio. Alij, vel verbo vel facto, vel scripto, à nobis animo iniuriandi facta. Docent autem Scholastici lingua à nobis in alterius famam, & bonum nomen peccari variis modis, siue ille cuius nomen honestum lædimus, sit Absens, vel Præsens.

Ac quidē in Absentem vel Detractione, vel Sufuratione peccatur. In præsentem autem Contumelia, Conuitio, Improperio siue Calumnia, Irrisione, & imprecatione. Quæ omnia nos suis locis explicabimus. Vide de Contumelia Thomam in 2. 2^a. quæst. 72.

Huius autem intemperiei lingue sunt species eæ, quas Paulus 1. Timoth. 5. vers. 13. enumerat Curiositas siue Percontatio, Nugacitas, Garrulitas, & Scurrilitas quoque iis addi potest.

Curiositas *ὑπερηγία*. Est vel nimia & sollicita rerum alienarum percontatio, & in iis scrutandis narrandisve occupatio, quæ non alterius iunadi gratia

gratiâ sit. Bernar. Serm. de septē Donis. Parit curiositas experientiam mali, vt facilè qui per multa vagatur, offendat, facilè cadat in laqueum, facile inueniat quod perniciosè delectet. Confligit sanè aduersus hanc scientiam spiritus docens eligere bonum, &c. Differre videtur à πολυπραγμοσύνη, vt apparet ex Plutarch. in lib. De curiositate, quod πολυπραγμοσύνη sit alienorum tantum peccatorum diligens & nihil ad nos attinens perquisitio, vt illius famæ labes aliqua à nobis aspergi, si libeat, possit. Curiositatis autē esse quadraginta quatuor genera scripsit Ansel. in lib. De similitudinib. De qua Thom. in 2. 2^a. q. 167. At August. lib. De vtilitate credendi. cap. 9. opponit studiosum curioso. Nam vterq; magna discendi & cognoscēdi cupiditate tenetur: sed curiosus ea discit, & consecratur, quæ nihil ad se attinent: studiosus autem ea, quæ ad se spectant, quatenus iis animum nutrit & ornat, non autem opes auget terrenas. Atque Augustini sententiam securi Sentētiarij studiositatem curiositati opposuerunt, quam latissimè diffundi, vt curiositatem ipsam, sentiunt. De qua Thomas in 2. 2^a. quæst. 166.

Nugacitas, φλυαία. Est futilis de vanis rebus sermo, siue quod ad nos minimè ex res spectet: siue quod falsa sit talis de iis narratio.

Garrulitas ἀδολογία, vt explicat Plutarch. in lib. de eo vitio scripto, est stultiloquium & immodica vbiq; & ex qualibet, vel etiā ex nulla occasione arrepta loquacitas. Hic & in theatro & in templo loquax est, omniāque & quæ scit, & quæ nescit, effutit, qualis ille, qui describitur X. j.

ab Horatio, Satyr. lib. I. Satyr. 8.

Ibam fortè via sacra, &c. —

Vnde verum illud est,

Percontatorem fugito, nam garrulus idem est.

Scurrilitas hoc loco est scōmatum ad risum aliis mouendum affectatio, & studium, quod nihil ædificationis habet. Vnde illud Horat.

*Rupit Hiarbitam Timagenis emula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.*

Veritas siue Veracitas (si sic loqui fas est) sequitur, ἀλήθεια à Græcis dicta, vel potius ἀλθι-
δωσις. Hæc primū est distinguenda tum à veritate, quæ est Vitæ, hæc est conformitas omnium actionum nostrarū cum Christi præceptis. Est n. veritas generalissima, & omnes virtutes complectitur. Item & Doctrinæ est veritas, quæ est consensus noster cum Dei verbo in iis, quæ credere iubemur. Pertinet enim hæc Veritas ad Primam Legis diuinæ tabulam, non autem ad secundā. Est igitur Veritas, de qua nunc agimus, constans animi voluntas & studium, per quod quales simus, tum in dictis, tum in factis omnibus, & nos ipsos, & quæ in nobis, & quæ circa nos sunt, ingenuè & candidè ad Dei gloriam, conscientiaque synceritatem conseruandam, & vita & oratione patefacimus, ac manifestamus. Hanc virtutem qui habet, dicitur ab Aristot. li. 4. Ethicor. cap. 7. Ἀληθὺς, non tantum Ἀληθής, cuius in eodem capite præclara est hæc sententia, ὁ γὰρ φιλαληθής ἐν οἷς μὴ διαφέρει ἀληθείων, ἀληθεύσει ἐν οἷς διαφέρει ἐπὶ μᾶλλον. i. Qui veritatis est studiosus, & ubi nihil refert, verax: verax erit, ubi refert multò magis. De qua D. Paulus Ephes. 4. ver. 25.

Tho-

Thomas autem in 2. 2^a. quæst. 109.

Huic autem virtuti varia vitia opponuntur, vel in Vniuersum, vel Particulariter.

Ac in vniuersum opponitur Falsitas siue Falsum, Hypocrisis, Simulatio, Dissimulatio, Mendaciū: quod si est in Iudiciis, dicitur vel Falsum testimonium, vel Falsa defensio, vel Falsa sententia: si est Extra iudicia, Mendacium.

Falsitas *ψεύδος* vnde *ψευδίζω* ab Aristotele dicti. Est autem in verbis & sermone affirmatio, negatio vel narratio de re aliter quàm res est, à nobis, siue scientibus, siue ignorantibus, & rem ita se habere existimantibus facta. Vnde distinguitur sæpe, qui falsum dicit, ab eo, qui mentitur.

Hypocrisis est in factis fictio, & alia rei demonstratio, quàm sit in sese. Propriè tamen dicitur de nobis ipsis maiorem sanctitatem, vel religionem, quàm habeamus, externo gestu & actionibus fingentibus & simulantibus.

Simulatio illi simillima est, aut potius eadem. Dissimulatio est rei, quam habes, quasi eam non habeas, occultatio & imminutio.

Mendacium est enuntiatio, id est affirmatio, vel negatio de re aliqua facta, aliter quam ipse enuntians animo rem se habere sentit. Itaque mendacium semper cum mala mentientis conscientia coniunctum est. Ita Anselmus, & rectè quidem. Est autè, vt in expositione præcepti diximus, multiplex Mendacium, nempe Officiosum, Iocosum, & Perniciosum.

Particulariter autem veritati opponuntur, si quidem agimus De nobis, Ironia & Iactantia:

X.ij.

De aliis, Adulatio, siue assentatio, & Detractio.

Ironia, *εἰρωνεία*, dissimulatio est eorū Dei donorum quæ habes, non ad Dei gloriam illustrandam, sed ad nostram conditionem minuendam, abnegatio, & obscuratio.

Iactantia, *ἀλαζονεία*, est eorum Dei donorum, quæ non habemus, simulatio, & nobis à nobis ipsis facta attributio propriæ gloriæ causa: vel etiam eorum, quæ habemus, bonorum insolens, & maior, quàm illa sint in nobis, ob eundem finem prædicatio & venditatio. Hos Paulus 2. Timoth. 3. vers. 4. vocat *τετυφωμένους*, id est, inflatos.

Adulatio, siue Assentatio, *κολακεία*, est immodica & nimia alterius vel præsentis, vel absentis laudatio ac prædicatio à nobis facta, ut illi placeamus & applaudamus: Assentator igitur est blandus inimicus.

Detractio, siue obtrectatio, *καταλαλία*, est is animus, qui aliorum bona opera vel peruersa interpretatione iis vitio vertit, & in mala commutat: vel debitam illis gloriam maligna æstimatione imminuit. De hoc vitio, & quātum sit, vide Bernar. sermo. De triplici custodia manus, linguæ, cordis.

Libertas, *παρρησία*, subseruit veritati. Est autem animi nostri, atque conscientie integritas, quæ neque nobis ipsis, neque aliis quicquam eorum, quæ significanda sunt, simulare aut dissimulare propter Dei præceptum vult, neque etiam potest.

Admonitio fraterna, *φιλανθρωπία*, libertati adiuncta est. Est autem alienæ culpæ reprehensio facta,

cta, verbis non verberibus, ex pio & Christiano animi nostri erga proximum affectu facta coram & præsenti. Atque ut varij culpæ gradus esse possunt, sic varia sunt Admonitionis genera. Nam vel Torpentem tantum & tardum excitamus, Exhortatio est *ἐκκλήσις*, vel declinare & aberrare iam incipientem in viam & ad officium reuocamus, Admonitio vel Correctio, *ἐπιτιμία* vel Immersum & indormientem peccatis excitamus, Increpatio est *ἐλεγχος*, vel *ἐπιπληξις*. De quibus omnibus hominis Christiani etiam priuati nedum Pastoris aut Magistratus officiis erga proximum, ut Dei gloria & regnum in singulis promoueatur, & proximi ad salutem perueniant, vide præcepta Iac. 5. vers. 19. 20. & Paul. 1. Thes. 5. vers. 14. 2. Tim. 3. vers. 16. 17.

Huic virtuti adiuncta est alia virtus, quæ dicitur Consolatio, *παρηγορία*. Est autem duplex: Nam vel nimio afflictionis mœrore deiectum propositis Dei promissionibus erigimus, quæ propriè dicitur Consolatio: vel infirmum & imbecillum adhuc in cognitione ac præstatione officij sui sustentamus, & benignis verbis corroboramus. Huius vtriusque meminit Paulus 1. Thessal. 5. vers. 14.

Superioribus autem omnibus virtutibus sunt quædam vitia contraria, quæ sunt etiam explicanda, nimirum hæc, Proximi Irrisio, Calumnia siue Improperium, Conuiuium, Querimonia, & Imprecatio. De quibus Thomas in 2. 2. q. 72.

Irrisio, *σκληδασμός*, est de malo culpæ, vel peccatæ, id est, alienæ vel culpæ vel afflictionis recitatio cum risu & cachinno ad fratris contem-

X.iiij.

ptum à nobis facta.

Calumnia, *δολογία*, est culpæ & peccati alicuius attributio falsò à nobis facta proximo, quæ tamen caret, ut ipse aliis puteat, illiusque existimatio apud bonos viros imminuatur.

Improperiū, siue Opprobrium, *ἀπεία*, est mali pœnæ, vel inhærentis maleuola recitatio: vel non inhærentis mendax attributio à nobis facta proximo, ut eum irridendum aliis propinemus: veluti si quis cæco cæcitatem animo iniuriandi obiciat: vel non claudum, claudum tamen illudendi & irridendi animo appellet.

Conuitiū, *λοιδορία*, est mali culpæ, id est, culpæ & peccati, iniuriandi animo, exprobratio, siue ab vno, siue à pluribus ei, qui commisit, facta, cum vociferatione, vel præsentibus aliis aliquibus.

Querimonia, *ἀγανάκτησις*, est nostra de nulla, vel ea fratris in nos offensa, quæ condonare debuius, exostulatio, & ingemiscencia.

Imprecatio, *κατάρα*, est oratio, per quam malum pœnæ, id est, afflictionem aliquam optamus proximo, nō in ipsius emendationem, nec propter Dei gloriam, sed ut satisfaciamus animi nostri impotentia. De his omnibus vide Thomam in 2. 2^a. à quæst. 72. ad quæst. 78.

Denique duæ quædam virtutes etiam superioribus addi debent, nimirum Animus de alio minimè suspiciosus, & Sobrietas in iudicando & damnando proximo.

Animus non suspiciosus est is, qui quod malum nondum in proximo percepit, in eo minimè inesse putat: vel si quid in speciem mali in eo vidit, in meliorem tamen partem illud interpreta-

preta-

pretatur. Charitas enim, ut ait Paulus, malū non cogitat, neque suspiciosa est. I. Corinth. 13. v. 5.

Suspicio. *ᾠφύσισ*, illi contraria est. Est autem animi nostri facilitas in præsumendo proximi in nos affectu malo: siue eius facti, (quod in vtranque partem accipi potest) in deteriore tantum interpretatio. Hi igitur sunt suspicaces, & maligni.

Sobrietas in iudicando cōmendatur. Matth. 7. & Iacob. c. 3. v. 1. Est autem virtus ea, per quā animi nostri iudicium suspendimus, ne quid de proximo, nisi nobis optimè antea compertum, vel apud nos taciti quasi certum statuamus, vel apud alios pronuntiemus & affirmemus. Huic contraria est tum Temeritas iudicandi, tum Sufurratio.

Temeritas *Περίτεια* vel *Πέσνευα*. Est nullo iusto fundamento fulta animi nostri de alio sententia & pronuntiatio, qua quid illi vel addimus, vel detrahimus. Vtroque enim modo fieri potest.

Sufurratio *ἡδύπρασος*, de quo Paulus Rom. 1. vers. 30. Est autem de altero absente in alterius aurem occulta & clandestina detractio, ut malum illi nomen conciliemus, siue apud eos, quibus iam honestè innotuit, siue apud alios quoslibet. Quæ sanè ratio à Christiana charitate alienissima est.

X.iiiij.

CAP. VII.

Peroratio operis.

PRUDENTIA quid sit sepius dictū est in toto hoc opere, itēque quid charitas, vt iterum definire nihil sit necesse. Si quis tamen plura de vtraque requirat, videat de Charitat. Thomam in 2. 2ª quēst. 25. 26. & sequent. De Prudentia verò quēst. 47. Vnum modò hīc addam. Discretionē Prudentiæ subseruire, quæ quanta sit virtus ex his Bernardi verbis Sermo. 49. Cantic. apparet, Discretio omni virtuti ordinem ponit. Ordo modum tribuit & decorem, etiam & perpetuitatem. Est ergo discretio non tam virtus, quā quēdam moderatrix & auriga affectuū, & morū doctrix. Tolle hanc, & virtus vitium erit, ipsaque affectio naturalis in perturbationem conuertetur, exterminiumque naturæ. Hæc Bernardus verissimè. Plura his addi potuerunt. Sed nos breuitati, quantum licuit, studuimus, & poterit quilibet per sese vel ex Patribus, vel ex Philosophorum, vel etiam Poetarum scriptis excerpere, quæ ad harum virtutum, vel vitiorū naturam, originem & effecta explicanda, & obseruanda pertinent. Itaque huic operi finem imponimus. Deum per vnigenitum Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum precati, vt in his, non tanquam in cōtemplatiua & Theorica quadam Philosophia, sola virtutum cognitione contenti versetur: sed cū huius sciētiæ finem

finem esse actionem antea demonstrauerimus, ea, quæ hæ virtutes omnes præscribunt, toto animi conatu efficere, & toto vitæ curriculo præstare obnixè conemur, ac studeamus. Itaque quæ à tergo sunt obliti, ad ea, quæ in fronte restant, contendamus, & scopum versus, vt monet Paulus, feramur, ad palmam supernæ illius vocationis, quæ nobis gratuitò in Christo Iesu est promissa. Cui sit cum Patre & Spiritu sancto laus & gloria in æternum. Amen.

F I N I S.